

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 7/4 2018 s. 2226-2259, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

SERİK AĞZINDA ÜNLÜLER*

Ramazan BÖLÜK**

Geliş Tarihi: Ekim, 2018

Kabul Tarihi: Aralık, 2018

Öz

Ağzlar bir dilin yaşayan en küçük varyantları olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda Türk dilinin anlaşılmasını birçok noktasını aydınlatma amacıyla ağzılara müracaat edilir. Türkiye Türkçesi ağzıları 1940'lara kadar yerli araştırmacılar için yabancı bir alan iken bu tarihten sonra yerli araştırmacılarımızın sahaya inmesi ile ağzılarımız ayrıntılı olarak incelenmeye başlanmıştır.

Bu çalışma kapsamında Antalya ilinin doğusunda yer alan Serik ilçesinin merkezi ve tüm mahallelerinden toplamda 60'tan fazla kaynak kişiden derlenen ses kayıtları birtakım özel işaretlerle deşifre edilerek metinler oluşturulmuştur. Ardından bu metinlerde Serik ağzında ölçünlü dildeki ünlülerden farklı olan ünlüler üzerinde durulmuştur. Her bir ünlü tek tek açıklanarak değişim yönleri ve değişime neden olan olaylar açıklanmış ve örneklerle pekiştirilmiştir. Daha sonra bu ünlülerin diğer seslerle girdiği etkileşim sonucu meydana gelen değişimler, türemeler ve düşmeler örneklerle açıklanmıştır. Sonuç bölümünde de çalışmanın sonuçları maddeler hâlinde araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Türkiye Türkçesi ağzıları, diyalektoloji, Serik ağzı, ünlüler.

VOCALS IN THE SERİK DIALECT

Abstract

Dialects are considered to be the smallest living variants of a language. Therefore, they act as reference points in understanding many complicated points in the Turkish language. Although the dialects of Turkey Turkish were unexplored by the native researchers until the 1940s, things changed when they began fieldwork, studying dialects in detail.

In the framework of this study, sound recordings from more than 60 people living in the center and neighborhoods of Serik County, situated in the North of Antalya, have been obtained and deciphered into texts using certain specific signs and texts. Then, the vocals in these texts that are different from the ones in the standard Turkish were examined. Each vocal has been explained in terms of the aspects of changes they go through and the sound events that cause these changes, and examples were provided. Then, the changes that occur as a result of the interaction these vocals have with other sounds, derivations and omissions were explained by means of examples. In

* Bu makale yazar tarafından Doç. Dr. Mehmet Dursun ERDEM danışmanlığında hazırlanan Serik (Antalya) Ağzı isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi; Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ramazanboluk@munzur.edu.tr.

the conclusion part, the results of the study were presented to the attention of other researchers.

Keywords: The dialects of Turkey Turkish, dialektology, dialect of Serik, vocals.

0. Giriş

Antalya il merkezinin yaklaşık 40 km doğusunda yer alan ve yüzölçümü 1.353 km² olan Serik ilçesi kıyıda 7 km içeridedir. Doğuda Manavgat ilçesi, güneyde Akdeniz, batıda Aksu ilçesi, kuzeyde de Burdur ve Isparta illeriyle çevrilidir. Denizden 26 m yükseklikte olan ilçe, 22 km'lik bir kıyı şeridinde sahiptir (Mecek, 2014, s. 1'den akt. Bulut, 2017, s. 128). Kısmen dalgalı ovalık bir arazi üzerine kurulmuştur (DBA, 2010, s. 456).

1817 yıllarında yerleşim bölgelerinin çok aralıklı olması nedeni ile önceleri “Seyrek” diye anılmış, 1890 yıllarına doğru Serik olarak adlandırılmıştır. 1900 yılında bugünkü ilçe merkezinde Kökez adı altında bucak merkezi kurulmuştur. 1926 yılında da ilçe statüsüne sahip olmuştur (DBA, 2010, s. 456; Güçlü, 2000, s. 2). Batı Trakya Türkleri Balkan Savaşı sırasında, Girit Türkleri de Girit Savaşı sırasında muhacir olarak Serik'e yerleşmişlerdir (DBA, 2010, s. 456).

Günümüzde Serik; İlçe Belediyesi ve 66 Mahalleden oluşan 120.790 nüfusa sahip, Antalya'nın 6. büyük ilçesi konumundadır.¹ Çalışmanın ana kaynağını oluşturan metinler ilçedeki mahallelerin tamamından derlenmiş ve yazıya geçirilmiştir. İncelememiz de bu metinler üzerinden yapılmıştır.

Çalışmada ağızlar üzerine durulduktan sonra Serik ağızında tespit edilen ünlüler incelenecek ardından ünlü ve ünsüzlerin birbiri ile etkileşiminden meydana gelen birtakım ses olayları örneklerle açıklanacaktır. En sonunda çalışmadan çıkarılan sonuçlar açıklanacaktır.

1. Ağızlar ve Serik Ağızı

Ağız; bir dilin içerisinde farklı coğrafi bölgelerde o dili konuşanlar tarafından şekillendirilen, ölçünlü dilden bazı söyleyiş farklılıkları ile ayrılan ve asıl yaşayan dil konumunda, dilin canlı bir varlık olduğunu gösteren önemli bir unsurdur.

Erdem'e göre “Ağızlar bir dilin içinde çeşitlenen varyasyonlar olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda ağızlar kök kimlik unsurlarını taşımakla birlikte, farklılaşan ve değişen yönleri de vardır” (2013, s. 96). Yavuz ve Telli (2013) ise ağızları “şüphesiz ait olduğu dilin zengin birer hazineleridir. Dilin içerisinde o gün olmayan çok kelime ağızlarda varlığını devam ettirebilmektedir.” şeklinde tanımlarlar (Bulut, 2013, s. 174). Ağızlar bu yönüyle standart

¹ <http://www.serik.gov.tr/idari-durumu> (Erişim tarihi: 18.10.2018)

Türkiye Türkçesinde bilinmeyen birçok kelimeyi nesillerden nesillere canlı şekilde aktarmaya devam etmektedir (Bulut, 2013, s. 174).

Ağızlar; fonetik, morfoloji, semantik bakımından ölçünlü dile kaynaklık etmesi ve dilimize giren yeni kelimelere karşılık bulunması ya da eklerin tarihsel gelişimini açıklanması noktasından da büyük öneme sahiptir. Bu açıdan ağız, dil ile ilgili araştırma yapanların başvurduğu önemli bir alandır (Telli, 2017, s. 135).

Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan ilk derleme çalışmaları Maksimov'un 1867 yılında Hüdavendigar ve Karamanlı ağızları üzerine yazdığı "Oput Izsledovanija Tjurskich Dialektov v Chudavendgare i Karamanii (St. Petersburg, 1967)" adlı eserle başlamıştır (Bulut, 2017, s. 130).

Literatürde bu eserden 1940 yılına kadar gelinen dönem yabancı araştırmacılar dönemi olarak bilinir. Bu tarihten sonra derleme çalışmalarına yerli araştırmacılar da dâhil olmuştur. Türkiye'de ağızlarla ilgili ilk çalışmalar Caferoğlu ile başlar. 1940'lı yılların başında Ahmet Caferoğlu, Anadolu'nun bir vilayetini gezerek metin derleme çalışmaları yapmıştır (Akar, 2006, s. 42-43). Daha sonraki yıllarda Ömer Asım Aksoy, Zeynep Korkmaz, Tuncer Gülensoy, Ahmet Buran, Leyla Karahan, Ahmet Bican Ercilasun, Necati Demir, Ahmet Günşen, Mehmet Dursun Erdem, Gürer Gülsevin gibi isimler yerli araştırmacılar döneminde önemli eserler vermişler ve bu alanda çalışmalar yapacak bilim insanları yetiştirmişlerdir.²

Serik Ağzı, Leyla Karahan'ın Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması isimli eserine göre Batı Grubu Ağızları içinde Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Burdur, Bursa, Çanakkale, Denizli, Eskişehir, Isparta, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak ve Nallıhan (Ankara) ağızları ile I. Grupta (1996, s. 150) yer alan Antalya'nın alt grubunda yer almaktadır. Antalya ağızları içinde yer alan Serik ağzı üzerine birçok çalışma yapılmıştır.³

2. Ünlüler

Serik ağzında Türkiye Türkçesi yazı dilindeki ünlülerin dışında, diğer ünlü ve ünsüzlerle etkileşim içine girmesi sonucu boğumlanma noktası değişen çeşitli ünlüler vardır.

² Türkiye Türkçesi Ağızları üzerine çalışma yapılan ve yapılmayan ağız araştırmaları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Gülensoy ve Alkaya, 2011; Güler, 2012 ve Bulut, 2013).

³ Bu çalışmalar şunlardır: Balcı, M. (1966). Antalya yöresi ağızları (Serik-Manavgat-Akseki): Mezuniyet Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi; Sünbül, S. (1997). Tanıklarıyla Antalya/Serik Ağzı sözlük çalışması. Mezuniyet Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi; Bölük, R. (2012). *Serik ağzı*. Antalya: Serik Kaymakamlığı Kültür Yayını; Erdem, M. D. ve Bölük, R. (2012). *Antalya ve yöresi ağızları*. Ankara: Gazi Kitabevi; Bulut, S. (2017). Serik (Antalya) yörekleri ağzından "derleme sözlüğü"ne katkılar. *Route Educational and Social Science Journal*, 4(5), 127-141.

Boğumlanma noktasının değişmesi sonucu yazı dilinden farklı olarak tespit edilen ünlüler şunlardır: [â], [á], [ǎ], [ǎ̄], /è/, [é], [ê], [í], [î], [ĩ], [ó], [ò], [ô], [ú].⁴

2.1. /a/ Ünlüsü ve Çeşitleri

[á]: İncelen Serik ağzında yaygın olarak kullanılan bu ses, bir orta damak ünlüsüdür(Ercilasun 1983, s. 51). Genellikle /a/>[á], /o/>a/>[á] ve bazen de /e/>[á] ve /i/>[á] değişimi sonucu oluştuğu tespit edilmiştir. Bölge ağzında bu sesin özellikle /y/ sesinin yanında sistemli olarak kullanıldığını görülmektedir.

/a/>[á]: *áyşá*, aynı, tarláyí, háni, vár, *ünál*, káat, hattá, góváyá, arkáyá, oľucás

/e/>[á]: camákan, idárasí, *áyşá*, aşıráat, mindári.

/o/>a/>[á]: ırádíyá, dēyán, gēliyáz.

/i/>[á]: dáál.

[ǎ]: Yuvarlak ünlüler ve dudak ünsüzlerinin etkisi ile /a/ ile /o/ arasında boğumlanan bir sestir. Değişim yönü ise şu şekildedir: /a/>[ǎ], /o/>[ǎ], /e/>[ǎ].

/a/>[ǎ]: *cumá*, mákkemeye, gáfámdán, *havána*, çobán, oľutmámışlar, bábası.

/o/>[ǎ]: kápárasını.

/e/>[ǎ]: návruS, cánávár.

/ǎ̄/: Boğumlanma noktası /a/ ile /ı/ arasında yer alan yarı dar bir ünlüdür. Çoğunlukla /a/>[ǎ̄], /e/>[ǎ̄] değişimi sonucu, birkaç örnekte de /ı/>[ǎ̄], /o/>[ǎ̄], /ö/>[ǎ̄] ve /ü/>[ǎ̄] değişimleri sonucu ortaya çıkar. İlerleyici veya gerileyici ünlü benzeşmesinin de bu sesin oluşumunda etkili olduğu söylenebilir.

/e/>[ǎ̄]: habár, kámárayá, zátán, *hatçáda*, dāvamlı, abdás, árátta, atáşa.

/a/>[ǎ̄]: boş dá, *aPdurámannár*, alácağ, yápçağ, sorsáñá, *çukuryáğayá*, tāráná, amcám, haftá, gócamán, *hocálar*da, çıkıncíyá.

/ı/>[ǎ̄]: aǎrǎrıs, arasára.

/o/>[ǎ̄]: teliFán.

/ö/>[ǎ̄]: aporǎyá.

⁴ Ölçünlü dildeki ünlüler dışında ağızlarda görülen ara ünlüler araştırmacılar tarafından farklı işaretlerle gösterilebilmektedir. Ara ünlüleri gösteren işaretler hakkında bk. (Tosun, 2012).

2.2. /e/ Ünlüsü ve Çeşitleri

/è/: Bu ses /e/ ile /i/ arasında boğumlanan kapalı bir ünlüdür ve Serik ağzında oldukça fazla kullanılmaktadır. “Kapalı e”⁵ olarak da adlandırılan bu ses kelimenin ilk hecesinde sistemli bir görünüm arz eder. İncelenen bölgede /a/>/è/, /e/>/è/, /i/>/è/ ve /o/>/è/ değişimleriyle oluşur.

/a/>/è/: dène, èlátlarıñ, gadèyîf, lèkin, fèsillásı, sènâîyá, sèjle, hènî, pèket, èdetlerimiz, òndañ gèri.

/e/>/è/: Bu değişim alınma sözcükleri de kapsayacak derecede yaygınlaşmıştır (Tosun, 2012, s. 64). èrişiyiř, èveli, Çeryán, bèyás, dèniřTi, pèştémâl, dèpasında, bétòn, télèfòn, pèygamberimiz, bèri, *cémâl*, dènirdi, sèksenise, kèymezleř mî, èdersiñ.

/i/>/è/: gèt, hèş, nètekîm, èletdiler, èşde, ètiyássâ, èñşâllah, mèkroPdur, hèç.

/o/>/è/: olúyè, yápiyès, bèldi, biliyèllâr, çıķiyèñ, gandıríyèsiñ.

[è]: Kelime içindeki yuvarlak ünlülerle bir uyum çabası içine giren /e/ sesi /e/ ile /ö/ arasında boğumlanarak yuvarlaklaşma eğilimine girmesi neticesinde meydana gelir. Bunun tam tersine /ö/ ünlüsünün düzleşmesiyle meydana gelen biçimleri de vardır (Tansu, 1963, s. 47). Bu sesin oluşmasında dudak ünsüzlerinin de payı büyüktür.

/e/>[è]: èderdik, èvvel, çökèlek, sövèrdim, dèvletliñ, sèFer, üsdünè, dövè, dèvlèt.

/ö/>[è]: èyleydî, èrf, bèlişdiK_ışde, èlen, ètekinè.

[é]: Boğumlanma noktası /e/ ile /i/ arasında ancak, /i/ sesine oldukça yakın ve daralmış bir ünlüdür (Erdem ve Bölük, 2011, s. 410). /y/ ünsüzünün önlüleştirci ve daraltıcı etkisinden dolayıdır /y/ ünsüzün yanındaki ses değişimleri son derece sistemlidir. Çoğunlukla /e/>[é], /o/>e/>[é], /i/>[é] ve /a/>[é] değişimiyle meydana gelir.

/e/>[é]: yér, tenekeye, évé, görèceg_orða, úsülé, nârenciye, télèfòn, èstâfurullâ, èsgî_èveli, ècélsiz.

/o/>e/>[é]: dèyén, vèriyès, ũraşiyér, apâlayédi.

/i/>[é]: kéyerdik, amáléyát, hèç, gèderdén, şèhér.

/a/>[é]: yápmès, talladéydi, dène, gârentisi.

⁵ Asli olup olmaması tartışma konusu olan “Kapalı e” hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Erdem ve Gül, 2006, s. 111-148).

[ä]: Normal /e/'den biraz daha açık söylenen açık [ä] ünlüsü sözcüklerin ilk hecelerinde bulunur. Boğumlanma noktası /e/'ye nazaran daha geridedir (Silahşör, 2010, s. 51). Art ünsüzlerin yanında daha çok tespit edilen bu sesin değişim yönü /e/>[ä] şeklindedir.

/e/>[ä]: äkdik, vârsin, äkine, äkdirsek, äkmek.

2.3. /ı/ Ünlüsü ve Çeşitleri

/ı/: /ı/ ile /i/ arasında boğumlanan bir ara sestir. Orta damağın /i/'ye daha yakın bir bölgesinde boğumlanan ve /ı/ ile /i/ arasındaki ses basamağında bulunan önlüleşmiş bir /ı/ ya da artlılaştırılmış bir /i/ ünlüsüdür (bk. Korkmaz, 1994a). Yarı önlüleşen bu /ı/ çeşidi daha çok ön ünlü olma yoluna girmiştir (bk. Korkmaz, 1994b). Bu ses ünlü benzeşmeleriyle ve ünsüzlerin etkisiyle /ı/~[i] veya /i/~[i] nöbetleşmeleriyle oluşur (Küçükballı, 2013, s. 23). Bu sesin oluşumunda /y/ ünsüzünün darlaştırıcı ve önlüleştirici özelliği de etkisini göstermektedir. Bunun yanında /ı/>[i] değişiminde /c/, /ç/, /f/, /ş/ ünsüzleri gibi diş ünsüzlerinin de etkisi vardır. /k/ art damak ünsüzünün artlılaştırıcı etkisiyle /ı/>[i] değişimi ortaya çıkar.

/ı/>[i]: burdáyın, çıkardı, ğatıyóllar, pıynarcık (<pınar<buñar), bálkısdán, işgine, ğarcı, mısır, tarım_ışı, varmamışız, fıkratıma, ışık, ğayışı.

/a/>[i]: añkırfıya, işgine.

/i/>[i]: işde, komisyonu, hındi, māniydı, bilagız, ismayıl, bizim, irakı_ıçen.

/u/>[i]: yımirtá, mēşırdır.

/o/>[i]: bālanıyılár, dēyillár, kakıyí, yátıyırım, bakıyí, doqumāyız, ğaçırıyırıPPátır.

/ü/>[i]: úsūlıyle, obır, fasılleniñ.

/e/>[i]: zātı.

[i]: Boğumlanma noktası /ı/ ile /u/ arasında yer alan yarı yuvarlak bir sestir. Yöre ağzında /ı/>[i], /i/>u/>[i], /ı/>[i], /u/>[i], ve /e/>[i] değişimleri sonucu oluşmuştur. Bu sesin oluşumunda dudak ünsüzlerinin etkisi büyüktür. Bölge ağzında ikinci heceden sonraki yuvarlak ünlülerin genelde düzlük-yuvarlaklık uyumu çerçevesinde düzleştiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda yağmur, pamuk, nevrüz, bağkur vb. kelimelerdeki /u/ sesinin düzleşme sürecini henüz tamamlamadığı bazı örneklerde bu ünlü göze çarpmaktadır.

/ı/>[i]: mācır, hurunmāvri, geliviri.

/i/>u/>[i]: cavır.

/ı/>[i]: tapış, allāhım, yápivirisiS.

/u/>[i]: Daralma temayülünün örneklerini oluşturur (Yavuz, 2012, s. 337): marîl, pambığ, yímirtâ, návriSda, bākîr, tapî, bunîñ, yavrim, gānîn, mîttar, havîzlı, davîl, gālbirîlarda, bîcāndan, pamîk.

/e/>[i]: varîvî, gābarîvîrîmiş, satıvîdî, alınıvîrî.

2.4. /i/ Ünlüsü ve Çeşitleri

[i]: Yöre ağızında sistemli olmayıp ses değişimleri sırasında bir geçiş ünlüsü niteliği taşıyan /i/ ile /ü/ arasında boğumlanan bir sestir. Ayrıca bu sesin oluşumunda dudak ünsüzlerinin etkisinin yanında ilerleyici ve gerileyici benzeşmeler de etkilidir. Bu ses /i/>[i] ve /ü/>[i], /e/>[i] ve /o/>[i] değişimleri sonucu ortaya çıkar.

/i/>[i]: ik_üş, bîberîñ, şîndî, iş, bîr_uşdan, dîbek, yêrînde, ehlâmdülîllah, şîndî, cevîz.

/ü/>[i]: içüñ, tēzezzîl, mevlîtlerde, fasîlye, sürüsüyle.

/e/>[i]: inivîsem, edemēvîrîñ, gelîvîrî, gētmēvîdî, bilemēvîrîm, cîvaP, mühürlēvîdî.

/o/>[i]: şîforlar.

2.5. /o/ Ünlüsü ve Çeşitleri

[ó]: Geniş, yuvarlak, yarı ön /ö/ ile /o/ arasında bir ünlüdür. Bölge ağızında daha çok /o/>[ó], /ö/>[ó], birkaç örnekte de /e/>[ó], /ü/>[ó], /u/>[ó] değişimlerinde karşımıza çıkar. /y/ sesinin önlüleştirci etkisiyle şimdiki zaman çekimlerinde yaygın olarak kullanılır. Bunun yanında art damak /k/ ve /g/ ünsüzlerinin artılaştırıcı etkisi de ünlünün oluşmasında önemli bir etkidir.

/o/>[ó]: gidiyóm, ólcâğ, çócüklar, aldiriyóñdúr, sóyádımı, vèriyóñ, tansiyónú.

/ö/>[ó]: görmeyis, gózüyle, yápdık_öyle, gók, kótü, cómardıdî, óñünden, óküzle.

/e/>[ó]: metîrósunu, telóvzone.

/ü/>[ó]: gózel.

/u/>[ó]: yónus, yókaríyídan.

[ó]: /o/ ile /u/ arasında boğumlanan bu ses daha çok /o/>[ó] ve /u/>[ó] değişimleri sonucu; birkaç örnekte de /a/>[ó] ve /ö/>[ó] değişimleri sonucu oluşan yarı dar bir ünlüdür. /u/>[ó] değişiminde ağızlarda yeni yeni oluşmaya başlayan genişlik-darlık uyumunun etkisi büyüktür.

/o/>[ó]: ólma mı, ónu, sóvān, nóhudu, hórâ, doktóra, televízona, bétón, yúklēyóllar, téléfón, zóbáyí, yóñurduñu, bēşgónağdañ, ónnar, ódun, ólsun, çóÇukları, sałón, ólurdu.

/u/>[ò]: gòràrdıg, yoçört, yòqarı, doçmılu, çòval, òtásaña, gòvat, doçm, toçm.

/ö/>[ò]: ómarlar.

/a/>[ò]: bóbasiñ, hurò.

2.6. /ö/ Ünlüsü ve Çeşitleri

[ò]: /ö/ ile /ü/ arası oynaklanan Türkiye Türkçesi ağızlarında pek rastlanmayan zayıflamış /ö/ ünlüsüdür (Sağır, 1995a, s. 386). İncelenen yöre ağızında diş ve dudak ünsüzlerinin etkisiyle oluşmuştur. Genelde /ö/>[ò] ve /ü/>[ò] bazı örneklerde de /e/>[ò] ve u>[ò] değişmesi sonucu meydana gelir.

/ö/>[ò]: Genellikle ilk hecesinde /ö/ ünlüsü bulunan kelimelerde (Mutlu, 2010, s. 23) tespit edilmiştir: kòy, dòvèrdik, sòver, yòrelerde, òlü, öppüşüyó, bòle, öbür, ölen, kòtü, kòtür.

/ü/>[ò]: özüm, bøyükleri, bøyök, gözèl, gòbüre.

/e/>[ò]: tòbe.

/u/>[ò]: bøyünkü.

2.7. /u/ Ünlüsü ve Çeşitleri

[ú]: Serik ağızında /u/ ile /ü/ arasında kullanılan bir orta damak ünlüsüdür. Çoğunlukla /u/>[ú], /ü/>[ú] ve bazı örneklerde ise /e/>[ú], /ö/>[ú], /o/>[ú] değişimleriyle ortaya çıkar. /ü/>[ú] değişimi art damak ünsüzü /k/ ve orta damak ünsüzü /g/'nin artılaştırıcı etkisiyle meydana gelir. /u/>[ú] değişiminde diş ünsüzlerinin etkisi görülür. Önlüleştiren ve daraltıcı etkisi olan /y/ ünsüzünün etkisi ile de /o/>[ú] değişimi tespit edilmektedir.

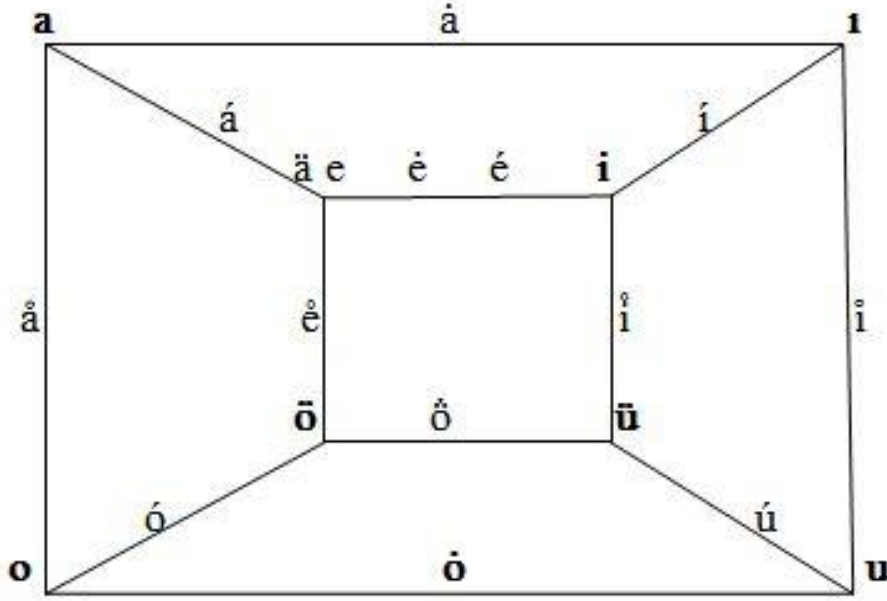
/u/>[ú]: gúyúmúz, gómşúyá, cúmèrtesi, búydáyla, suçúm, olúrdú, aldıríyóñdúg, úsdałarı, doçús, úsúlé, mèkTúbú, úcunu, púr.

/ü/>[ú]: gúñ, zulúm, núfusa, músáfirlerimiSi, yúklèyóllar, Çúñkü, kútúr, şúkúr, yörúksúñ, dúşúk, búkúk, túrkü, dúñyá, gúnúñ, ókúze.

/o/>[ú]: búynuz, olúyúdu, alíyúllár, duruyú, búynuz, gáynadiyús.

/e/>[ú]: góçúcek.

/ö/>[ú]: dúá dúá.

Şekil 1: Serik Ağzında Ünlüler

3. Ünlülerde Uzunluk Kısalık

Dilimizdeki var olan ünlüler henüz uzunluk ve kısalıklarına göre tasnif edilmemiştir. Bunun neticesinde de uzun ünlüler sorunu tam olarak çözüme kavuşturulmuş değildir (Tekin, 1975, s. 34). Timurtaş, günümüzde bazı ağızlarda systemsiz bir şekilde tespit edilebilen uzun ünlülerin bazı şiveler dışında bulunmadığı görüşünü savunurken (1977, s. 46) Gabain Ana Türkçede ilk hecede var olduğunun tasavvur edildiğini söyler (1988, s. 33). Konuyla ilgili olarak yapılan araştırmalar, asli uzun ünlülerin sadece Türkmen, Yakut ve Halaç lehçelerinde sistemli olarak korunduğunu, diğer lehçelerde ise düzenli olarak korunamayan asli uzunlukların çoğunlukla normal süreli ünlülerle karıştığını göstermiştir (Başdaş, 2007, s. 90). Bununla birlikte uzun ünlüler Irak'taki bütün Türk ağızlarında, Kabil Avşar ağızında, Afganistan Türkmen ağızında, Kuzeydoğu Bulgaristan Türk ağızlarında da tespit edilmiştir.⁶ Türkiye Türkçesi ağızlarında ise konuyla ilgili ilk çalışmayı Z. Korkmaz yaparak Batı Anadolu ağızlarında asli uzun ünlülerin varlığını ortaya koymuştur (1953, s. 197-203). Daha geniş ve Anadolu'nun tamamını kapsayan araştırmayı ise Erdem (2008) yapmıştır. Erdem'in çalışmasında Anadolu'nun hemen her bölgesinde asli uzunluklara rastlanmış ve bu uzunlukların listesi verilmiştir. Serik ağızında çeşitli ses olaylarının etkisiyle oluşan birtakım örnekler dışında asli uzunluk olarak nitelendirebileceğimiz kelimelerden bazıları şunlardır: *ācıkışdır*, *āksudáyız*, *āltı*, *āltın māltın*, *āldıydı*, *āt*, *ātmişñ*, *ārtıq*, *bākdı*, *dāyán*, *dāvīl*, *bēnim*, *bēş*, *dēridim*,

⁶ Daha geniş bilgi için bk. (Alkaya, 2008a; Alkaya, 2008b; Alkaya, 2008c; Buluç, 1972, 181; Bozkurt, 1978, s. 206-207; Bozkurt, 1981, s. 39-79; Dallı, 1991, s. 72; Tabaklar, 1996, s. 145).

ēllilerden, ēkmek, ēkdik, ērkeg, ēsgiden, ētmişler, ēvīmizi, gēşđi, bōl, bōncuq, borç, çōk, çōrbasını, dōldur, gōrduñ, kōyārılar, gōnuşması, gōrkdum, dōrt, ōldü, yōrük, yīkarsıñ, gız, bīrdik, dīnevīri.

3.1. Aslında Uzun Olan Ünlülerin Normalleşmesi

Yabancı dillerden dilimize giren kelimelerdeki uzun ünlülerin varlığı her zaman korunmamaktadır. Aynı kelimenin farklı ağızlarda uzun veya kısa şekliyle telaffuz edilmesi mümkündür. Serik ağzında şu örneklerde ünlü uzunluklarının korunmadığı tespit edilmiştir: nūfusa, kabūl_étmiş, dēvam, maddiyātıñ, zarurı, zamanıñ, faħırlıktan, ūsūlūle, dēne, hālīñ, tālim, mahrum, mahsūlū, ēvlatlarım, gıyámát, dovasıñ, hōkúmet

Yine bölge ağzında uzun ünlülerin korunduğu örnekler de tespit edilmiştir: eşyāları, zamānīndan, cāmi, *ismāyíl*, mücādelē_ètdi, vāsıta, dēvām_édip.

3.2. Normal Uzunlukta Olan Ünlülerin Kısalması

Fonetik sebeplerden dolayı normal ünlülerden bazıları Serik ağzında kısalmıştır. Ayrıca ünlülerin vurgusuz durumda ve çabuk konuşma sırasında kısalma eğilimi gösterdikleri tespit edilmiştir (Doerfer, 1989, s. 5).

Ekleşme sürecini henüz tamamlamamış olan cevher fiili /t/ sesinden sonra gelirse kısa olarak telaffuz edilir: varısa, savarıdık, dutaııarıdı, yīkāyırıdık, atııarıdım.

Yabancı dillerden Türkçeye giren alıntı kelimelerde kelime ortasında türeyen ünlüler genelde kısa şekillidir: kilometire, masıırafı, belık, aqıırabayá, litire, üçüretsiz, qamıyóñ, *ibırām*, gōbüre, gārāstüro, tekıırar, etııráFında.

Bazı fiil çekimlerinde orta hecedeki /t/, /i/, /u/, /ü/ ünlülerinin kıaldığı tespit edilmiştir: gıırdırııar, annaşııırın, gōnuşuñ, gēdıyēñ, yáparıS, sıyıırvıdıñ, şaşııarın.

Yöre ağzında ünlüyle biten bir kelimedden sonra yine ünlüyle başlayan bir kelime gelmesi durumunda meydana gelen ulama olayında birinci kelimenin son sesindeki ünlü kısalır: élekdē_éleris, benikı dē_ōle, bōlē_ıışlenık, kēşgē_esgi, áynı_ánám, dōve dōvē_ellerimiz, *dōšemēaltında*, gııılamııııardı_adamııar, parası_olana, emeklı_olduıar, dēdı_ıışde, cavā_aldık, nēre_ētdiñ, *ııPartā_anamás*, burdā_olurdü, kóydē_ıışTē, ikı_ōlu, şe_étTik, idārē_ederiz, sen dē_onu.

Bazı örneklerde ise vurgu ve tonlamaya bağılı olarak şahsi kullanım sonucu iç hece ünlüleri kısa olarak tespit edilmiştir: éyiden, sēnelık, dıdı, gıyūııardan, buıunursa, gārınıñ, ıırahııııar.

3.3. Hece Kaynaşmasıyla Oluşan Uzun Ünlüler

İki ünlü arasındaki bazı ünsüzlerin erimesi neticesinde uzun ünlüler oluşur. Serik ağzında da /ğ/, /h/, /k/, /y/ ünsüzlerinin eriyerek uzun ünlüler oluşturduğu tespit edilmiştir: yîkācaz(<yıkacağız), yāla(<yağ ile), bilēn(<bileyim), ābīm(<ağabeyim), ilēnnere(<leğenlere), sîcānda(sıcağında), doñ_alēřî(<don alıyor), sorucādīs(<soracaktınız), mācır(<muhâcîr), üsēn(<Hüseyn), otomatē(<otomatiğe), tavā(<tavuğa).

Yöre ağzında iki kelimenin birleşip kaynaşması nedeniyle uzun ünlüler oluşabilmektedir ötāka(<öte yaka), şētmîşler(<şey etmişler), nēdīceksiñ(<ne edeceksin), dēyzōlu(<teyze oğlu), nōlur(<ne olur), amcōlu(<amca oğlu).

Gelecek zaman çekiminde ekleşme sırasında sistemli olarak uzun ünlü görülmektedir: ökūcağ(<okuyacak), étÇēn(<edeceğim), gēdecēn(<gideceksin), dēcēn(<diyeceğim), gülücēz(<güleceğiz), durmācağ(<durmayacak), diñlēcek(<dinleyecek), yēceg(<yiyecek), ólmācağ(<olmayacak), gēlemēcek(<gelemeyecek), fayızlēceg(<fâizleyecek), vēremēcek(<veremeyecek), sōlēcek(<söyleyecek).

3.4. Ünsüz Düşmesiyle Oluşan Uzun Ünlüler

Serik ağzında kelime ortasında bulunan /f/, /g/, /ğ/, /h/, /k/, /k/, /l/, [l], /n/, /r/, /v/, /y/ ünsüzleri düşerek kendinden önceki ya da sonraki ünlülerin uzamasına neden olur. Bunu nedeni yok olmaya ya da ünlüleşmeye doğru giden ünsüzün kaybettiklerini, genellikle yanındaki diğer bir ünlü üzerine alması ve böylece yok almaya doğru giden sesin geride bıraktığı mirasla güçlenen ünlünün daha belirgin ve boğumlanma süresi daha uzun güçlü bir ses hâline gelmesidir (Buran, 2008). dādañ(<dağdan), sōrā(<sonra), ūraşdıq(<uğraştık), kōdum mü(<kovdum mu), sōna(<sonra), ōsüz(<öksüz), zōrā(<sofra), dō(<döv), sērek(<seyrek), rāmetli(<rahmetli), yōsulūymüşūñ(<yoksuluymuşsun), cīvesidī(<cilvesiydi), zēcesi(<zevcesi), hābuyūqu(<hâlbuki), ōkeye(<öfkeye), gāve(<kahve), būydādan(<buğdaydan), ōlūm(<oğlum).

4. İkiz Ünlüler

Yabancı dillerden alınan kelimeler dışında Türkiye Türkçesi yazı dilinde ikiz ünlülere rastlanmaz. Ancak Türkiye Türkçesi ağızlarında kelime ortasındaki bazı ünsüzlerin düşmesi ünlülerin ikizleşmesine sebep olur.⁷ Yalçın'a göre ikiz ünlüler ikincil uzun ünlülerin ilk safhasını teşkil etmektedir (2011, s. 1598). Serik ağzında /b/, /g/, /ğ/, /h/, /k/, /k/, [ñ], /r/, /v/, /y/ ünsüzlerinin düşmesiyle ikiz ünlüler meydana gelir.

⁷ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Ercilasun, 1983, s. 61; Gemalmaz, s. 1978, s. 119-125; Korkmaz, 1994a, s. 42-44; Gülensoy, 1988, s. 29-31; Kalay, 1998, s. 20-21; Gülseren, 2000, s. 49-50; Özkan, 1997, s. 12-13; Günşen, 2000, s. 29-31; Sağır, 1995b, s. 72-74).

İkiz ünlüler yükselen, eşit ve alçalan ikiz ünlüler olmak üzere üç başlık altında değerlendirilebilir.

4.1. Yükselen İkiz Ünlüler

Birinci unsuru ikinci unsurundan daha dar olan ikiz ünlülerdir (Erdem, 2001, s. 29). Serik ağzında /b/, /g/, /ğ/, /h/, /k/, /k/, [ñ], /y/ ünsüzlerinin erimesiyle oluşur: *çocūa*, *batır̄īersiñ*, *dēl̄īān̄n̄l̄īm̄da*, *mūabbet*, *gēn̄şl̄īē*, *mūābere*, *yīarsıñ*.

4.2. Eşit İkiz Ünlüler

Genişlik ve darlık bakımından her ünlüsü de aynı olan ikiz ünlülere eşit ikiz ünlüler adı verilir. Serik ağzında /ğ/, /g/, /h/, /k/, /k/, /n/, [ñ], /r/, /v/, /y/ ünsüzlerinin düşmesiyle oluşurlar: *dūūnner*, *taā*, *dōōş*, *saā*, *māallebī*, *nāapıcañ*, *mēymaat*, *ğırşeer*, *baa*, *ğūudurdūk*.

Ayrıca *saā*, *baa*, kelimelerinde görülen ikiz ünlülerde *saña>sağa>saā* şeklinde bir gelişme olduğu düşünülebilir (Aydın, 2002, s. 26; Çağatay, 1988, s. 20).

4.3. Alçalan İkiz Ünlüler

İkinci ünlüsü birinciye göre dar olan ikiz ünlülere alçalan ikiz ünlüler denir. Serik ağzında alçalan ikiz ünlüler /ğ/, /g/, /h/, /n/, [ñ], /v/, /y/, ünsüzlerinin erimesiyle oluşur: *sāiplerī*, *dōūş*, *soūdu*, *ōūnde*, *doūmumu*, *kōūñ*, *şāıtlere*, *şāısan*, *gedikkōū*, *çayrmayla*, *şējrliler*.

5. Ünlü Uyumları ve Ünlü Benzeşmeleri

Türkçenin göze çarpan en önemli özelliklerinden biri kelimelerin önlük-artlık ve düzlük-yuvarlaklık bakımından birbirlerine uymasıdır. Anadolu'nun pek çok ağzında ünlü uyumu dikkati çekecek kadar belirgin ve kuvvetlidir (Gülensoy, 1987, s. 99).

Serik ağzında ünlü uyumları önlük-artlık, düzlük-yuvarlaklık ve Türkiye Türkçesi ağızlarında yeni gelişmeye başlamış olan genişlik-darlık uyumu olarak üç bölüm hâlinde incelenecektir.

5.1. Önlük-Artlık Uyumu

Önlük-artlık bakımından vokal uyumu, Türkçede her devirde sağlamdır (Timurtaş, 1977, s. 26). Yabancı dillerden dilimize giren ve ölçünlü dilde önlük-artlık uyumuna uymayan bazı kelime ve eklerin incelenen ağız bölgesinde uyuma girdikleri görülür. /y/ ünsüzünün önlüleştirci ve daraltıcı etkisi nedeniyle önlük-artlık uyumuna aykırı biçimler ortaya çıkmıştır. Genel olarak Serik ağzında önlük-artlık uyumunun yerleştiği söylenebilir.

5.1.1. Alıntı Kelimelerde Önlük-Artlık Ünlü Uyumu

Önlük-artlık uyumu daha çok Arapça ve Farsça sözcüklerde olmak üzere yabancı dillerden alınan kelimelerde etkisini gösterir. Serik ağzında aslen yabancı kökenli bazı kelimeler ilerleyici ve gerileyici benzeşme yoluyla bu uyumun etkisi altına girmiştir.

İlerleyici Benzeşme Yoluyla:

/a/-/e/>/a/-/a/: habâr, ataş, ğastan, zâtân, ârâtda, abdâs, âşa.

/a/-/i/>/a/-/ı/: bāşış, partı.

/a/-/i/>/a/-/a/: saḡPıarıydı, saḡar.

/e/-/a/>/e/-/e/: mēsele, mēzerlē. ēvletim, *sūleyman*, bēker, *kēnen*.

/e/-/u/>/e/-/ü/: mēktübüñ.

/ı/-/e/>/ı/-/a/: kısmat.

/ü/-/u/>/ü/-/ü/: vüÇütünü.

/u/-/e/>[ö]-/a/: ğövât.

/ü/-/a/>/ü/-/e/: müsēFirimiz.

/i/-/o/>/i/-/ö/: televizönden.

Gerileyici Benzeşme Yoluyla:

/e/-/a/>/a/-/a/: marāyıla, haḡva.

/a/-/e/>/e/-/e/: ēşe, dene, ēsgerlīñ, ēferim.

/a/-/a/>/è/-/e/: mēhelle.

/i/-/a/>/ı/-/a/: *ıstambu*dan, zından, zıraḡçı, ĩsan.

/a/-/e/>/è/-/e/: pēket, ēdetlerimiz.

/e/-/u/>[â]-/u/: nāvruS.

/ü/-/u/>/u/-/u/: nuhusda.

/a/-/i/>/è/-/i/: lēkin, *ērēşidgiliñ*, tēbī, sējle.

/a/-/ü/>/è/-/ü/: fēsille.

Ayrıca barâbar, amanat, bāçıvanÇılık, hēnterilerimiz gibi örneklerde çift yönlü benzeşme tespit edilmiştir.

5.1.2. Yazı Dilinde Uyuma Girmeyen Unsurların Serik Ağzındaki Durumu

Serik ağzında önlük-artlık uyumu yazı diline göre daha gelişmiş durumdadır. Yazı dilinde önlük-artlık uyumuna uymayan bazı kelimeler Serik ağzında uyuma girmiştir: birez, hañgĩnĩ, hẽnĩ.

Yazı dilinde önlük-artlık uyumuna uymayan -daş, -ken ve -ki eklerinin de Serik ağzında uyuma girdikleri görülür:

-daş: ğardaşları, ğardaşdık.

-ken: ğocadāka, ucuzuka, ālarķana, v̄urūķana, varıķan, ğarārķana.

-ki: çocukl̄umuzdaki, ğarşıdaki, yoķarkı, buranıkını, ğızıkını, adamıkı, ağamıkı.

5.1.3. Önlük-Artlık Uyumunun Bozulması

Önlük-artlık uyumunun bozulmasında /y/ ünsüzünün önlüleştirici ve daraltıcı özelliğinin etkisi büyüktür. Bu fonem, genel dilde, belli kurallara göre kendisinden evvelki /e/, /a/ ünlülerini /i/, /ı/ ünlülerine çevirir (Aksoy, 1945, s. 87). Serik ağzında özellikle şimdiki zaman eki kararsız bir görünüm arz eder. Bu eki aynı kaynak kişiden bile farklı biçimlerde duyabilmek mümkündür.

Önlük-artlık uyumu Serik ağzında şimdiki zaman çekimi esnasında, art sıradan ünlülere sahip kelimelere ön ünlülü eklerin getirilmesi veya ön sıradan ünlülere sahip kelimelere art ünlülü şekillerin getirilmesi suretiyle iki şekilde bozulur (Aydın, 2002, s. 18). Ayrıca şimdiki zaman ekinin uyuma aykırı oluşunu, ekin, nispeten yeni bir gelişme sonucu meydana gelmesiyle açıklayabiliriz (Mansuroğlu, 1988, s. 89): gidiyóm, aldırıyóñdúĝ, yerleşiyor, yápiyès, biliyèllâr, ğullanılmıyór, götürüyórús, dēyórus, bālāyeriller, ğeliyáz, diyán, ğediyèllâr, açılmeyēĝ, apālayédi.

Ek ön ünlülü fiil tabanlarında genellikle uyuma tabi olmuştur: ekiyèris, eřişiyiĝ, yètişiri, dēyi, sōlēyi, dēyén, sēvişiyörüler, çimdirmēyiriller, ğalmāyri, ğelmēyiri, yètiyirdi, getiriyriri, yapılriri, bilīyēñ mí, gelmēyi, ğediyiller, dēyiĝ, biliyiriñ.

Ayrıca yöre ağzında -iP zarf-fiil ekiyle otur- fiilinden türetilen şimdiki zaman fonksiyonunda kullanılan birleşik fiiller uyuma aykırıdır. döküluboturu, göruboturu, biliboturúyún.

Ölçünlü dilde uyuma tabi olan istek kipinin birinci teklik çekiminde eriyip kaybolan /y/ ünsüzünün etkisiyle önlük-artlık uyumuna aykırılık görülür: bakēn, hazırlém, ğapatēm, alēn.

Bölge ağzında önlük-artlık uyumuna genelde tabi olan -inca/-ince zarf-fiil eki bir örnekte uyuma girmemiştir. Fiilin olumsuz çekiminde /y/ ünsüzünün etkisiyle bir önlüleşme meydana gelmiş ve bu sondaki ünlüyü de etkisi altına almıştır: ölmēnce.

Genelde uyuma giren -ki aitlik eki bazı örneklerde önlük-artlık uyumuna girmemiştir: burdaki, ordaki, bunuki, başımızdāki, arasındāki.

-ken zarf-fiil ekinin de bir örnekte önlük-artlık uyumuna girmediği görülmüştür: yokken.

-daş ekinin kimi örneklerde uyuma girerken kimi örneklerde de uyuma aykırı olarak tespit edilmiştir: ğardeşñ, ğardeşler, kârdeşim, kardeşi.

Vasıta hâli eki olan “ile” bazı örneklerde uyuma aykırı bir şekilde ekleşmiştir: sabālē, arabēle, zurnāle.

Cevher fiili, /y/'nin önlüleştirici etkisiyle art sıradan ünlü taşıyan kelimelere ön ünlülerle ekleşmiştir: aşşādāymış, nūmārasīmiş, āyniyis.

Yönelme hâl eki ölçünlü dilde ünlü uyumuna göre ekleştiği halde art sıradan ünlülerle bulunduğu bazı örneklerde /y/ ünsüzünün de önlüleştirici etkisiyle ünlü uyumuna aykırı olarak ekleşme gösterir: *antelleye*, *bureye*.

5.1.4. Kökte Ünlü Değişmesine Dayanan Önlük-Artlık Uyumu

Yöre ağzında bazı kelimelerin art ünlüleri çeşitli fonetik nedenlerden dolayı ön ünlüye, ön ünlüleri de art ünlüye değişmiştir: emme, döneler, çenteñde, ırbyñ, nesil, hüdütü, zīnat, havasñını, misir, tupurunu, hizmetinī, ğıby.

5.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Diğer bir adı da dudak benzeşmesi olan düzlük-yuvarlaklık uyumu, yalın ya da ekler ile genişletilmiş kelimelerde, ünlülerin düzlük-yuvarlaklık bakımından ilk hece ünlüsüne göre ayarlanması olayıdır (Korkmaz, 1994a, s. 53). Yani bu kural bir kelimenin ilk hecesinde düz bir ünlü varsa sonraki hecelerde de düz, yuvarlak ünlü varsa sonraki hecelerde dar-yuvarlak veya düz-geniş ünlülerin kullanılması şeklinde ifade edilebilir (Demir ve Yılmaz, 2006, s. 161). Düzlük-yuvarlaklık uyumu, önlük-artlık uyumu gibi Türkçenin ilk devirlerinden itibaren genel bir kural olarak karşımıza çıkmaz (Aydın, 2002, s. 19). Bununla birlikte düzlük-yuvarlaklık uyumu, Orta Osmanlıca devresinde hızlı bir biçimde gelişmeye başladığı tahminleri doğrudur (Develi, 1995, s. 49).

Düzlük-yuvarlaklık uyumunun sağlam bir görünüm arz ettiği Serik ağzında bazı kelimeler yazı dilinden farklı olarak düzleşme eğilimindedir: pambık, fasille, dépasında, tapılı, toktura, yávrīm, ırâdiyá, çapıdını, *apdıramannára*, māsız, taammilim, ğavanaz, narfisçıymış, şüferi, pıraváyá, babış, halbiyiki, *apdille*, *mevliT*, mēşirdır, báyğır, tavsíyándan, sēlāmalēkim, *apdilçetin*, iliman, *ıSTambığa*.

Yabancı dillerden dilimize giren bazı kelimelerin Serik ağzında düzlük-yuvarlaklık uyumuna girdiği tespit edilmiştir: münübüsümle, Foturafımı, İoburtda, foturaF.

Ayrıca yazı dilinde uyuma girmeyen şimdiki zaman eki çekimlerinin bazıları düzleşme ve darlaşma sonucunda uyuma girmiştir: ekiyēris, ērişiyıř, nēdiyērsiz, bālanıyılár, ğēdiyēris, ēdiyē, atıyılardı, olúyúdu, ğörüyüs, biliyēllár, çimdirmēyiriller, yátıyırım, durmārıķı, ğēliyáz, ğēdiyēllár.

Aitlik eki –ki'nin de bazı örneklerde uyuma girdiği tespit edilmiştir: bunuķudā, bunuķu.

5.2.1. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması

Şimdiki zaman ekinin bazı durumlarda düzlük-yuvarlaklık uyumuna girdiği görülmekle birlikte uyuma aykırılık gösterdiği örnekler de vardır: gidiyóm, ğonuşıyri, oķūyılar, diyorkına, bēkleyēyōrın, ğēlör, ğonuşōrus.

Bazı örneklerde gelecek zaman çekiminde de uyumun bozulduğu görülür: sorıcañ, olıcağ, ołmıcağ.

Yöre ağzında Eski Türkiye Türkçesindeki asli biçimlerin devam ettirilmesi olayına dayanan (Timurtaş, 1960) düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırılıklar tespit edilmiştir:⁸ ğēlür, ğētürdü, ğētürdülerdin.

ver- fiili ile oluşturulan birleşik fiil çekimlerinde de uyuma aykırı kullanımlar vardır: durıvēcek, ğuruvuriyin, oıuvırı, yoruvirişin.

Bir örnekte geniş zamanın rivayet çekiminde uyuma aykırılık tespit edilmiştir: ğötürüymış.

Serik ağzında belli bir nedene bağlı olmayan şahsi kullanımlar sonucu düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı kullanımlar tespit edilmiştir: *sülōman*, mācurlar, metīrosunu, obir, üçimizı, huró, fison, hurdın.

⁸ Yuvarlaklaşma olayı Eski Türkiye Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumunun aleyhine gelişen bir durumdur. Batı Türkçesinde Osmanlı Türkçesinin son dönemlerine gelindiğinde bu uyumun kuvvetlendiği görülmektedir. Türkiye Türkçesine gelindiğinde de bu uyum kuvvetli bir biçimde kendisini göstermektedir bk. (Ergin, 2004, s. 72-73).

5.3. Genişlik-Darlık Uyumu

Serik ağzında, çeşitli Türkiye Türkçesi ağızlarında rastlanan (Aydın, 2002, s. 21) genişlik-darlık uyumunun yaygın olduğu tespit edilmiştir: horáyá, nuhuT, üsTünü, deérmene, gene, ameleyet, déye, déyecek, deérmene, búynuz, üüdüürüs, çuÇüm, bordá, gini, döş, çóval, améleyet, góvat, ıcık, harete, eşde, êñşállah, yuurt, çóval, çırıyí, káat, buluvüru, süzülvürün, *mohammed*, biliyiriñ, çéşet, gumut, arasára, saar, bésdel, hòra, unuñ, toòm, gózel, hurdın, *yonan*.

Aslında genişlik-darlık uyumuna uyduğu hâlde, şahsi kullanımlara bağlı olarak uyumun bozulduğu örnekler de karşımıza çıkmaktadır: tomaTíz, böyüttüm, kinárda, PaTadiz, zātí, teliFân, türende, *yónus*, şiforlar, ünçē, büyük, barābir, zīmāñ, tukat, *éru*, ténike.

6. Ünlü Değişimleri

6.1. Art Ünlülerin Önlüleşmesi

Art ünlülerin önlüleşmesinde özellikle /y/ ünsüzünün önlüleştirici özelliğinin çok etkili olduğu görülmektedir. Bunun yanında boğumlanma noktası ağzın ön kısmında olan ünsüzler de art ünlüleri önlüleştirir.

/a/>/e/ değişimi: Daha çok alıntı kelimelerde ilerleyici ve gerileyici benzeşmeler yoluyla ortaya çıkmıştır: dē, ameleyet, dene, cēnēzē, *süleymen*, kēsdene, müseFire, harete, faPrikesi, *sülēmeñ*, müsēFirimiz, mānēsi, ēşē, tēbī, haTdē, mēhelle, *kēnen*, fiyatlerden, dēsdenner, cumē.

Bu değişim bazı örneklerde /r/ ve /l/ ünsüzlerinin etkisiyle de gerçekleşmektedir: hēnterilerimiz, mēsele, mēzerlē, ēvletim, birez, normel, *antelle*, bēker, gōley, bureye, örüzger, *apdille*, sēre, tērekisiyidi, tērēzim, modellesi, rebbimīs, ganel.

/a/>[á] değişimi: Bu değişime /a/>/e/ değişiminin tamamlanmamış biçimi de denebilir: burdáyın, hēntári, çám, kēnárına, arálášamassıñ, máydám, áyriyétán.

/a/>/i/ değişimi: /y/ ünsüzünün önlüleştirici ve daraltıcı etkisiyle meydana gelir: kiyátdan.

/a/>[í] değişimi: *añkırýá*, işgine.

/ı/>[í] değişimi: /ı/>/i/ değişiminin tamamlanmamış biçimidir. Bazı örneklerde ekleşme sırasında /y/ ünsüzünün önlüleştirici etkisiyle meydana gelir: burdáyın, yíkācaz, bālanıyılár, dayí, aldiriyóñduř, gatiyólár, *pýnarcık*.

Ayrıca bu değişim /c /, /ç/ ve /r/ ünsüzlerinin önlüleştirici etkisiyle kelime kökünde de görülür: hıdıréllez, çıkardı, adí, mısír, tarım_ışı, *garcí*.

/ı/>/i/ değişimi: ğadēyîf, tip, *ğazimim*, asdim, ğahirli, silâma, hizar, sâlıden, âyniyis, nasil.

/o/>[ó] değişimi: /c/, /ç/, /l/ ve /y/ ünsüzlerinin etkisiyle oluşur: gidiyóm, nólÇák, ólcâğ, çócúğlar, aldiriyóñdúr.

/o/>/ö/ değişimi: televizönden.

/o/>/i/ değişimi: Bu değişim sadece şimdiki zaman ekinde görülür: érişiyiğ, dēyî, ğediyiñ, sölēyi, çimdirmēyiriller, ğelmēyirî, yētiyirdi, ğelmēyî, ğediyiller, dēyiğ, biliyirîñ.

/u/>[ú] değişimi: /c/, /ç/, /l/, /t/, /s/, /ş/ ve /y/ ünsüzlerinin etkisiyle meydana gelmektedir: ğuyúmúz, ğomşúyá, cúmērtesi, búydáyıla, oğúyúlar, yúlaf, suçúm, olúrdu, aldiriyóñdúr, úsdaıarı, doğús, úsúlé, mēkTúbú, úcunu.

/u/>/ü/ değişimi: Bu değişim önlük-artlık uyumuna bağılı olarak birkaç örnekte tespit edilmiştir: vüÇütünü, lüzüm, mēktübüñ.

Bir örnekte de art sıradan ünlülerin ön sıradan ünlülere geçmesiyle oluşmuştur: hüdütü.

/u/>/i/ değişimi: Bu değişim /b/, /d/, /m/, /n/ ve /y/ ünsüzlerinin etkisiyle meydana gelir: mi kez (bu kez), haıbiyîki, *apdille*, nımarasını.

/u/>[î] değişimi: Bu değişim /u/>/i/ değişiminin tamamlanmamış şeklidir: serim.

6.2. Ön Ünlülerin Arthlaşması

Ön ünlülerin Arthlaşması olayına Kuzeydoğu Grubu ve Batı Grubu ağızlarında daha çok rastlanmaktadır (Karahan, 1996, s. 98'den *akt.* İpek, 2018, s. 44) Bu olay özellikle art damak ünsüzleri olan /ğ/, /k/, [ñ] ve gırtlığa yakın boğumlanan ünsüzlerin yanında yer alan ön ünlülerin arthlaşma temayülü ile ortaya çıkmaktadır. Yine ön ünlülerin arthlaşmasında ses benzeşmelerinin rolü büyüktür.

/e/>/a/ değişimi: Anadolu ağızlarında ünlü kalınlaşması yönünde görülen en yaygın olay /e/ ünlüsünün /a/ olması olayıdır (Sağır, 2002, s. 4). Bu değişim daha çok alıntı kelimelerde ilerleyici ve gerileyici ünlü benzeşmeleri yoluyla meydana gelir: ataş, ğastan, cómardıdı, ğövat, zatañ, āşa, maraklıyın, dāñrâ, zinat, kısmat, herâlda, marâyıla, ğañkırana, amanat, hızmatañı, *omar*, *asPandos*, halva.

Bazı örneklerde de şahsi kullanımlar sonucu değişir ve bu durumda önlük-artlık uyumuna aykırılık gösterir: görsañ, dāyıl, pērşamba, ases, kēşğak.

/e/>[á] değişimi: Ünlü benzeşmeleriyle meydana gelir: camákan, návriSda, pēşhás, idārásı, hālán, fasúlyá, élátlarıñ, páyám, āşá, amáléyát, bōçálâ, áyriyétán, hápimiz, sátán,

sandalyá, *bálkísdán*, *kèşgáh*, *ğaysárlí*, *áysá*, *yemák*, *pèrşamba*, *midáníñ*, *fèstillásı*, *zatá*, *sohbat*, *atáš*.

/e/>[â] değişimi: Ünlü benzeşmeleriyle meydana gelir. *habâr*, *nâğl* (ne hâl), *ķamaráyá*, *zátán*, *hatçáda*, *baççásı*, *dádem*, *máydám*, *ámádfyede*, *ıurúkána*, *abdás*, *dávamlı*, *ārátđa*, *ğarárķána*, *atáša*.

/e/>[ä] değişimi: Şahsi kullanımlar sonucu çok az kelimedede meydana gelir: *äkdik*, *värsin*, *äkine*, *äkdirsek*, *äkmek*.

/i/>/ı/ değişimi: İlerleyici ve gerileyici benzeşme yoluyla daha çok alıntı kelimelerde görülür: *yárannık*, *bāşış*, *çocuklümüzdaķı*, *vasfı* (*Vasfı*), *ğarşıdāķı*, *faķırılıktan*, *yokarkı*, *múhācırılar*, *ıstambuğan*, *rāşıt*, *ısmāyıl*, *aļacamıda*, *zından*, *buranıķını*, *hadı*, *vaķıt*, *dāıřá*, *zınat*, *zıraatçı*, *hızmatını*, *ağamıķı*, *bıçması*, *ğıbı*, *partı*.

/i/>[ı] değişimi: İlerleyici ve gerileyici benzeşme yoluyla ortaya çıkar: *ışde*, *yanı*, *tābı*, *ısdambuļ*, *bilağız*, *ısmayıl*, *ğaysárlı*, *bızım*, *ırakı_ıçen*, *ámádfyede*, *mıydámda*, *tavsıyándan*, *bıçardık*.

Bazı örneklerde /ķ/ ünsüzünün artılaştırıcı etkisiyle oluşmaktadır: *maķıne*, *haļbuķı*, *fāķırē*, *bāķı*.

/ö/>/o/ değişimi: Şahsi kullanımlar sonucu meydana gelir: *obir*, *şıforlar*, *obır*, *omar*.

/ö/>[ó] değişimi: Serik ağzında sistemli bir biçimde karşılaşılan bu değişim daha çok art damak /ķ/ ve orta damak /g/ ünsüzlerinin etkisiyle meydana gelir: *ğórmeyis*, *ğótürdü*, *ğózüyle*, *yápdık_öyle*, *ğóķ*, *ķótü*, *cómardıdı*, *óñce*, *óķúzle*.

/ö/>[ó] değişimi: Dudak ünsüzü olan /m/'nin etkisiyle ortaya çıkar: *ómarlar*.

/ü/>/u/ değişimi: Ünlü benzeşmeleri sonucu meydana gelir: *mahsuļ*, *nuhusda*, *tupurunu*.

/ü/>[ú] değişimi: Bu değişimde de genelde art damak /ķ/ ve orta damak /g/ ünsüzleri etkilidir: *ğúñ*, *zulúm*, *núfusa*, *fasúlyá*, *músāfirlerimiSi*, *yúķlëyóļlar*, *Çúñkü*, *ķútúr*, *şúķúr*, *yórukşúñ*, *düşúķ*, *búķúķ*, *ķúlünü*, *túrkü*, *óķúzle*, *dúñyá*, *ğúnúñ*.

/g/ ünsüzünün düşmesi de bu değişimde etkilidir: *dúúnde*, *ğórdúúñ*, *ğúúmleri*.

6.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

Bu ses hadisesi genellikle ünlü benzeşmesi ve dudak ünsüzlerinin yuvarlaklaştırıcı etkisiyle oluşur.

/i/>/ü/ değişimi: Bir tür arkaizm olan bu değişimde dudak ünsüzleri etkilidir: (Caferoğlu, 1964, s. 12). müsāFirin, gétürdülerdin.

Bu değişim ünlü uyumlarına bağlı olarak da meydana gelebilmektedir: endüstşü, münübüsümle.

/i/>/u/ değişimi: Şahsi kullanımlar sonucu oluşur: yōġu, mācurlar, yōuġa, *urfañ*.

/i/>/u/, [ú] değişimi: Bu değişimde asli şeklin muhafazası söz konusudur. Çünkü Eski Türkçedeki şekli uçun'dur⁹, daha sonra üçün>içün>için şeklini almıştır (Ergin, 2004, s. 370). onúñ_úçú, ġurmaġ_uçú.

/a/>/o/ değişimi: bobalık, aporlayá, fison, hotos, bobom, modellesi.

/a/>[ó] değişimi: bóbasiñ, huró.

/a/>[â] değişimi: ġorârdıġ, Çâñim, âlırsa, bâba, bâbâam, *cumâ_ovası*, davâr, çoâldı, zâman, ordâ, âlâyo, mâhkemeye, bubamîlâ, ġonuşâmân, ġafâmdân, çocuġlâriġa, *mohâammed*, cânâvâr, fâzla, havâs.

/a/>[ê] değişimi: cümertesı, dēn_emme.

/a/>/u/ değişimi: bubamiñ, buľucaġ, sorucâdıs.

/e/>[â] değişimi: nâvruS.

/e/>[ê] değişimi: êderdik, hêr, *şevket*, êvvel, dēvletliñ, sêFer, dēvlêt, yêrinde, dēposu, dövê.

/e/>/o/ değişimi: çimonto, *sülôman*.

/e/>[ó] değişimi: metîrosunu, telóvzone.

/e/>/ö/ değişimi: tóbeler, yövmiye, dōvlet, dövê.

/e/>[ô] değişimi: tóbe.

/i/>[î] değişimi: ik_üş, biberiñ, iş, bir_uşdan, dîbek, yêrinde, ehlâmdülillah, şindi, cevîz.

/i/>[î] değişimi: geliñviri.

/i/>[î] değişimi: mâcîr, cavîr, hurunmâvri.

/i/>[î] değişimi: tapiş, *allahım*, yâpivirisîS.

⁹ Ayrıca edat hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Korkmaz, 1961, s. 31-35).

/ı/>/u/ değişimi: furuna.

/e/>/u/ değişimi: buluvuru, douruvü, gövuduk.

/e/>[ú] değişimi: góçúcek.

/e/>/ü/ değişimi: üsTünü, görücek, düşüvüÇēn, dūletimizeñ, çökücek, süzlüvürün.

6.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

Yöre ağzında yuvarlak ünlülerin düzleşmesi daha çok şimdiki zaman çekimlerinin düzlük-yuvarlaklık uyumuna girme çabası sonucunda meydana gelmektedir. Bununla birlikte bazı Türkçe ve bazı alıntı kelimelerde de görülmektedir. Serik ağzında yuvarlak ünlülerin düzleşmesi önemli bir karakteristik özelliktir.

/u/>/ı/ değişimi: Daha çok yabancı dillerden dilimize giren kelimelerde görülür: pambık, tapılı, yávrım, çapıdını, māsız, sabınıla, çabıcağ, hamırı, mısğa, babış, galbırdan, báyğır, *ısTambıl*da, *mısTafa*.

/u/>[i] değişimi: /y/ ünsüzünün etkisiyle ve alıntı kelimelerde görülür: yımirtá, mēşirdır.

/u/>[i] değişimi: Düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı olarak henüz tamamlanmamış bir /u/>/ı/ değişimi olarak ifade edilebilir: marıl, pambığ, yımirtá, návriSda, bākır, tapı, buniñ, yavrım, gānın, mıttar, havızlı, davıl, galbırılarda, bıcāndan, pamık.

/u/>/i,[i] değişimi: Bazı örneklerde düzlük-yuvarlaklık uyumu sonucunda gerçekleşen bu değişim bazı örneklerde şahsi kullanım sonucudur: mi kez (<bu kez), serım, halbiyiki, *apdille*, nımarasını.

/o/>[â] değişimi: Düzlük-yuvarlaklık uyumu çerçevesinde tamamlanmamış /o/>/a/ değişimini ifade eder: çapârasını.

/o/>[â] değişimi: Düzlük-yuvarlaklık uyumu sonucu ortaya çıkar: teliFân.

/o/>/a/ değişimi: Bazen düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymak için oluşan bu değişim bazen de şahsi kullanımlar sonucu ortaya çıkmaktadır: dépasında, gazağ, aporlayá, otásaña (<ultrasona), gavanaz, pıraváyá, teléFan, iliman.

/o/>[á] değişimi: Düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı olarak daha çok şimdiki zaman çekimlerinde karşımıza çıkar: irádiyá, géliyáz, diyán, dúymáyár, tavsíyāndan(<tansiyondan).

/o/>/e/ değişimi: Bir alıntı kelimeye düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı olarak ortaya çıkan bu değişim genelde şimdiki zaman ekinin hem düzlük-yuvarlaklık hem de önlük-artlık uyumuna uyması sonucu gelişmiştir: gēdiyeris, télevizen, étméyen, açılmeyēğ.

/o/>/è/ değişimi: Bu değişim düzlük-yuvarlaklık uyumu sonucu ortaya çıkar: ekiyèris, èdiyè, olúyè, yápiyès, biliyèllâr, çıkiyèñ, ğandırıyèsin, ğediyèllâr.

/o/>[é] değişimi: Düzlük-yuvarlaklık uyumu ve /y/ ünsüzünün önlüleştirci ve daraltıcı etkisiyle meydana gelmiştir: èdiyé, kèsiyé, dēyén, biliyèñ mí, ūraşiyér, vèriyès, apâlāyédi.

/o/>/i/ değişimi: Bu değişim de düzlük-yuvarlaklık uyumu ve /y/ ünsüzünün önlüleştirci ve daraltıcı etkisiyle şimdiki zaman çekimlerinde meydana gelmiştir: èrişiyi, dēyī, ğediyiñ, sōlēyi, çimdirmēyiriller, ğelmēyirī, yētiyirdi, ğelmēyī, ğediyiller, dēyiğ, biliyiriñ.

/o/>[î] değişimi: Şahsi kullanım sonucu bir örnekte karşımıza çıkar: şıforlar.

/o/>[í] değişimi: Düzlük-yuvarlaklık uyumu sonucunda /y/ ünsüzünün önlüleştirci ve daraltıcı etkisiyle şimdiki zaman ekinde meydana gelmiştir: bālaniyílâr, oğūyılar, atiyillerdi, olmāyır mı, dēyillâr, aliyí, kaqiyí, yápmāyirí, yátiyirím, baqiyí, ğaçiriyiriPPátir.

/o/>/ı/ değişimi: Şahsi kullanımlar sonucunda ve şimdiki zaman ekinin uyuma girmesiyle oluşur: ı zâmanda, narfisçiymiş, baqiyíllâr, apâlāyídi.

/ö/>[â] değişimi: Önlük-artlık uyumuna bağlı olarak bir örnekte karşımıza çıkar: aporlāyá.

/ö/>/e/, /è/ değişimi: Sadece birkaç örnekte tespit edilmiştir: beldi, şüferi.

/ö/>[ê] değişimi: Şahsi kullanım sonucu ortaya çıkar: ēyleydī, êrf, bēyük, êtekinē, bēlišdiK_ışde, êlen.

/ü/>[î] değişimi: /l/ ünsüzünün etkisiyle birkaç örnekte görülmektedir: tēnezzil, mevlitlerde.

/ü/>/i/ değişimi: Düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı olarak karşımıza çıkar: fasille, mevlid, taçammilim, obir, mināsiP, sēlāmalēkim, *apdilçetin*.

/ü/>[í] değişimi: Şahsi kullanımlar sonucu birkaç örnekte görülmektedir: úsūliyle, obír, fasilleniñ.

/u/>[â] değişimi: Gerileyici benzeşme yoluyla bir örnekte karşımıza çıkar: mâllebi.

6.5. Geniş Ünlülerin Daralması

/a/>[â] değişimi: Bölge ağzında yarı daralma olarak nitelendirilebilecek olan bu değişime sıkça rastlanmaktadır: boş dâ, *aPdurāmannâr*, burdâ, ğollâr, nólÇâk, ğazannâr, hurâllardī, sałâtâ, āşâm, parâ, arâbasını, önnârdân, peştémâl, yímirtâ, sōvân, búydáylâ, hōrâ, barâbar, oğūyülâr, zâman, târânáyí, ámcâ, alâcağ, yápçâğ.

/a/>/i/ değişimi: Genelde gelecek zaman çekimlerinde rastlanan bu değişim bazı örneklerde ünlü benzeşmeleri yoluyla ortaya çıkmıştır: tārīnáyí, gáynına, sorıcañ, gacıricak, annátıcam, yápıcāsa, añkırıyá, ıçık, yátıcās, yápıbililler, çırıyí, gèldiksırı, ıspırTadan, zımāñ, hurdın.

/a/>[i] değişimi: /y/ ünsüzünün önlüleştirici ve daraltıcı etkisiyle oluşur: añkırıyá, işgine.

/a/>/i/ değişimi: Bir örnekte karşımıza çıkan bu değişimde /y/ ünsüzünün önlüleştirici ve daraltıcı etkisi görülmektedir: kiyátdan.

/e/>/è/ değişimi: Serik ağzında görülen yaygın değişimlerdein biridir. Yazı dilinde ilk hecesi -e/-‘li olan hemen hemen bütün kelimeler Serik ağzında kapalı /è/¹⁰ olarak isimlendirilen bu /è/ ile telaffuz edilir. Yöre ağzının karakteristik seslerindendir: nē, sēne, şē, erişiyiğ, çekme mī, neler, èveli, kēsersiñ, kēşgek, Çèryán, bēyás, dēniğTi, pēştémâl, dēpasında, bētòn, tēlèfòn.

/e/>[é] değişimi: Bazı kelimelerde ilk ve son hecede görülse de genelde vurgusuz orta hecelerdeki ünlünün zayıflamasından kaynaklanan bir değişimdir: né, eviné, pēştémâl, dēyeseğ, yér, tenékeye, èvé, girméyēydi, gèltiréceğ, göréceğ_orda, nēdelim, yeñgém, néyi, úsúlé, bēgenir, nārinciye, tēlèfòn, éstāfurullā, èsgī_èveli, ècélsiz.

/e/>/i/ değişimi: Bölge ağzında yaygın bir değişimdir: Bazı örneklerde vurgusuz orta hecelerdeki ünlülerin daralmasıyla meydana gelir: èdiÇēñ, nīdelim, kēydirividiler, èdiviri, gini, kinárda, nārinciye, PaTadiz, dómadis, zātí, kīdim, tenciréye, tēliFán, tenikelere, geziceksiñ, şiyē, bīleKden, bilicēn mi, vèriceğdir, yoruviriñ, dēvirim, èkiceğdik, şiy, bizdī_indi, patatiz, fasilli, ténike.

/e/>[i] değişimi: /v/ ünsüzünün yuvarlaklaştırıcı etkisiyle oluşur: inivsem, èdemēvirin, geliviri, yápivirisis, gètmēvidi, bilemēvirim.

/e/>[i] değişimi: Bir örnekte karşımıza çıkar: zātí.

/e/>/ı/ değişimi: Yalnızca “beraber” kelimesinde görülen bu değişim şahsi kullanım sonucu ortaya çıkmıştır: barābırız, barābır.

/e/>[i] değişimi: ver- fiili ile oluşturulan birleşik fiillerde ünlü uyumu neticesinde oluşur: varivı, gābarivirimiş, satıvidi, alınıvirı.

/ö/>[ô] değişimi: Dudak ünsüzleri ve /y/ ünsüzünün daraltıcı etkisiyle meydana gelir: kōy, dōvèrdik, ôle, sōver, yōrelerde, ôlü, ôppüşüyó, bōle, ôbür, ôlen, kōtü, kōtür.

¹⁰ Kapalı /e/ hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Erdem ve Gül, 2006).

/ö/>/ü/ değişimi: Birkaç örnekte tespit edilmiştir: düyüg, türende, ünçë.

/e/>/ü/ değişimi: İlerleyici benzeşme yoluyla oluşur: çürüvürü.

/ö/>[ú] değişimi: Şahsi kullanım sonucu bir örnekte tespit edilmiştir: dúá dúá (<döve döne).

/o/>[ó] değişimi: Bölge ağzında ilerleyici ve gerileyici benzeşmelerin yanında şahsi kullanımlar sonucu ortaya çıkar: ólma mı, ónu, sóvân, nóhudu, hórâ, dođtóra, télevízóna, bétón, yúklëyóllar, téléfón, zóbáyí.

/o/>/u/ değişimi: Lehçe tabakalaşmasını (Aydın, 2002, s. 24) da gösteren bu değişim Serik ağzında oldukça yaygındır: uvaalarda, undan, toğtura, çuÇüm, yuurt, pantuunu, lóburtda, foturaF, ğumut, tuğat, unuñ, éru!.

/o/>[ú] değişimi: İlerleyici ve gerileyici benzeşmelerinin yanında /y/ ünsüzünün daraltıcı ve önlüleştirci etkisiyle meydana gelir: búynuz, olúyúdu, alíyúllár, duruyú, búynuz, ğaynadíyús.

/o/>/ü/ değişimi: /y/ ünsüzünün önlüleştirci ve daraltıcı etkisiyle oluşan bu değişim bir örnekte şahsi kullanım sonucu ortaya çıkmıştır: görüyüs, görüyün, şüferi.

6.6. Dar Ünlülerin Genişlemesi

Yöre ağzında bu değişimin genellikle genişlik-darlık uyumu çerçevesinde ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

/i/>/e/ değişimi: değlis, gene, ameyet, harete, çëset, bësdel.

/i/>[é] değişimi: kéyerdik, değrmene, amáléyát.

/i/>/è/ değişimi: Genişlik-darlık uyumunun yanında bir örnekte /h/ ünsüzünün genişletici etkisi /i/>/e/, /i/>/è/ değişimine sebep olmuştur (Aydın, 2002, s. 41; Ercilasun, 1983, s. 93): hëş, nétékím, ancë (anjiyo), életdiler, êşde, étiyássâ, êñşâllah, mëkroPdur.

/ı/>/a/ değişimi: daatdıñ, káat.

/ı/>[â] değişimi: aarlarıs, arasára.

/ı/>[á] değişimi: kiyátdan.

/i/>/a/ değişimi: saaplarıydı, saar.

/ü/>/o/ değişimi: tonel.

/ü/>[ó] değişimi: Genişlik-darlık uyumunun yanında /g/ orta damak ünsüzünün arthılaştıcı etkisiyle oluşur: gózel.

/ü/>/ö/ değişimi: Bazıları bir arkaizm olan (Aydın, 2002, s. 24) bu değişimin örneği azdır: böyüttüm, döş, güzel, hükümeti.

/ü/>[ô] değişimi: özüm, böyükleri, böök, güzel, gôbüre.

/u/>/o/ değişimi: yoorduğa, nomaramı, yoğarı, yoğrus, bordâ, ôraşacâz, *mohâammed*, *yonan*.

/u/>[ô] değişimi: gôrârdıg, yoört, yôğarı, dqômlu, çôval, ôtâsaña (ultrason), gôvat, dqôm, hôra, tqôm.

/u/>[ó] değişimi: Genişlik-darlık uyumuna aykırı bir örnekte tespit edilmiştir: *yónus*.

/u/>[ô] değişimi: böünkü.

7. Ünlülerde Düşme ve Türeme

7.1. Ünlü Düşmesi

Birçok farklı fonetik sebeplerden dolayı kelime içi veya kelime sonu ünlüler düşebilmektedir. Çalışmamıza konu olan olan Serik ağzında meydana gelen ünlü düşmeleri şu şekilde ifade edilebilir.

Alıntı kelimelerdeki vurgusuz orta hece ünlüsü düşer: Çeryán, dakğa, sáybiniñ, gaSte, hağgáten, *hatçáda*, hapsáneýı, telóvzône, domTís, vâsta, âlemiz.

Eklerle genişletilen en az üç heceli kelimelerde yer alan orta hece ünlüsü düşmektedir. Türkçede orta heceler vurgusuz olduğundan, kelime ortasında vokal düşmesi pek fazladır (Timurtaş, 1977, s. 40): burdá, hórda, nólÇák, yáziıcağ, birki, yápçak, orıardañ, sorcásâñ, aılcásiñ, göycâğ, yápçaksañ.

Serik ağzında vurgusuz orta hece ünlüsü sistemli bir şekilde düşer. Ancak bazı örneklerde vurgusuz orta hece ünlüsünün düşürülmediğini görmekteyiz. Bu durumun şahsi bir kullanımdan öte kelimeyi vurgulamak amacıyla meydana geldiği düşünülebilir: hePisi, yálıñız, biribirimiz, yáláñız.

Ünlü ile biten bir kelimedenden sonra yine ünlü ile başlayan başka bir kelime geldiği zaman ulama nedeniyle ilk kelimenin son ünlüsü bazen düşer: fasill_ekeris, çocuk d_olmadı, par_atan, *çatm_ışde*, gar_üzüm, bāç_ederis, dene m_üş, varıd_ışde, nohut d_ıslarıs, işd_öyle, dolaz d_öleTir, sön_atsañ, paráyı!_alınmāri, *fatm_aba*.

Birleşik isimlerde yan yana gelen iki ünlüden birisi düşer: *gonyáltma*, garacotlu.

Cevher fiili ekleşme sırasında yerini /y/ ünsüzüne bırakarak düşer: üniversitēdeydī, girmēyēydi, usdāydi, olaydı, māniydi, āyriydi.

Vasıta hâli eki “ile” ekleşirken, başındaki ünlü yazı dilinde olduğu gibi genelde düşmektedir: onuğa, nuhutğa, ormanğa, yabanÇırlan, paralan, çalgısınğa, tokmāğa, arabēle.

Bazen bu düşme cevher fiilinde olduğu gibi bir /y/ türemesine neden olur: bŷydāyğa, ğayāyğa, onūyğa, zurnāyğa.

Bazı şimdiki zaman çekimlerinde /o/ ünlüsünün düştüğü görülür: oļuyru, ğonuşyırı, ğuriyırı, duruyırı, oturuyru, oķuyırı, unudıyırın, yátıyırı, yáħıyırız, oturuyrŷ.

“yirmi” ve “beş” sayıları Serik ağzında birlikte kullanıldığı zaman “yirmi” kelimesinin sonundaki ünlü genelde düşer: yim bēş ğuruş, yim bēş sēnesiñ, yim bēş otuz, yim bēş yáşında.

Bünyesinde ikiz ünlü bulunduran yabancı kelimelerdeki ünlülerin Türkiye Türkçesi ağızlarında kolayca ses uyumuna uyarak tek bir ünlüye dönüştükleri görülmektedir (İpek, 2018, s. 20): sâdet, âlemiz, zēnēte, sât.

7.2. Ünlü Türemesi

Ünlü türemesi incelenen yörede daha çok kelime başında ve ortasında görülür. Bazı örneklerde kelime sonunda da ünlü türemesi görülebilmektedir.

Kelime başında ünlü türemesi çoğunlukla /r/ ve /l/ ünsüzleriyle başlayan alıntı kelimelerde görülür (Gemalmaz, 1978, s. 143). Bu tür alıntı kelimelerin başında genelde dar bir ünlü türetilir. Çünkü diğer Türk lehçelerinde ve Türkiye Türkçesi ağızlarında kelime başında akıcı ünlüler kurallı bir şekilde bulunmaz (Şanlı, 1996, s. 119): irātsiz, uruba, irāmazan, irādıyá, işamlarıñ, ilānáyı, ilimon, İrēzillik, irāta, ibirāmnñ, İranzayá, üçüretsiz, ürüşvet, ırakı_ıçen, éreceP, éresmī, iliman, irāzi, örüzger, ilāzım, ırahmetliniñ, iláf, urusuñ, ırafTā.

Başında ve ortasında çift ünsüz bulunan alıntı kelimelerde bu iki ünsüz arasına Serik ağzında dar bir ünlü girer: pilasdikçi, ğağastırò, élektirikçi, ğirip, firānsáyá, aķırabayá, traķtór, ğuduretim, metırosunu, masārıfını, trabzóna, pıraváyá, ğamıyóñ, tiren, ğarāstóra, patıronnarı, depırem, moderin, ğañķırana.

Şu örneklerde kelimeyi vurgulama amacıyla orta hecede ünlü türemesine rastlanır: ğübŷreye, çiFıtçı, topŷraķ, sòñŷra, durŷmas, abılañ, iligilendınden, abılā, yŷmŷruķ, ğöpŷrŷler, ğıbırızlıydı, içımece.

-ki bağlacının ekleşmesi sırasında önceki kelimenin sonunda bir ünlü türemiştir: lékini ki, dēdileri ki, dēri ki, oļması ki, yáutı kı.

Şu örneklerde de şahsi kullanımlar sonucu kelime sonunda ünlü türemesi meydana gelmiştir: èveli, filene, diñlerdiki, dèyilì, gèderi.

Birleşik zamanlı fiil çekimlerinde cevher fiili ünlü uyumlarına tâbi biçimiyle kendisini gösterir (Erdem vd, s. 2532); ancak bu kullanımlar ünlü türemesi değil arkaik şekillerin devamı olarak nitelendirilebilir: gèlillerìmiş, yèrìmiş, yákađlarìmiş, âlarìmiş, görmedimidi, yármışımış, gáynadıđlarìmiş, èkerimiş, olmazımıssıñ, duTmazımış, tòşşèceklerimiş.

Yine cevher fiilinin isimlere geldiği durumlarda düşmediği ve asli şekillerini koruduğu görülmektedir: görüştèyìmiş, varımış, çölüse, köyümüş, benidim, ucuzüdü, ođumlúyúsá, õsüzüdü, üzümüdü, cómardıdı, bolđııdu, kaçışa, yaşındayımışın.

8. Sonuç

Bu çalışmada, Serik ilçesi merkezi ve mahallelerinin ağız yapısı fonetik açıdan ele alınmıştır. Araştırma kapsamında ilçenin merkezi ile tüm mahallelerinden toplam 60'ın üzerinde kayıt alınmıştır. Kaynak kişilerin, ağız yapısını muhafaza edebilenlerden seçilmesine özen gösterilmiştir. Giriş kısmında yörenin ağızına etki edebilecek birtakım unsurlar verilmiştir. İnceleme kısmında yöre ağızında tespit edilen ünlü özellikleri ayrıntılı olarak incelenmiş ve ünlülerle ilgili ses özellikleri ortaya konulmuştur. Çalışma sonunda ortaya çıkan sonuçlar şunlardır:

1. Batı grubu ağızlarında görülen kelime kökü ve eklerdeki sebebi belli olmayan artılılaşma temayülü yöre ağızında da tespit edilmiştir.

2. Batı grubu ağızlarının genel karakteristik özelliklerinden olan alıntı kelimelerdeki uzun ünlülerin normal süreli ünlüye dönüşmesi tamamlanmış olup, bu tespite muhalif örnekler de karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında Türkçe kelimelerde birincil uzun ünlülerin sistemli ve yoğun bir şekilde kullanıldığını görmekteyiz. âldık, âcıkılmışdır, âltı, âltın, bâkdı, gâlmadı, vârdın, âyrı, èlli, èvinde, gèldik, kèndim, sèksen, dõldurdu, õldum, gõyún vb.

3. Serik ağızı, yapılan çalışma neticesinde Karahan'ın da belirttiği (Karahan 1996) gibi Antalya ağızının da içinde bulunduğu Batı grubu ağızları içerisinde değerlendirilebilir.

4. Serik ağızında boğumlanma noktasının değişmesi sonucu yazı dilinden farklı olarak tespit edilen 14 ünlü vardır. Bu ünlüler: [â] (3296), [á] (8108), [ã] (233), [ä] (10), /è/ (18236), [é] (433), [ê] (80), [i] (2837), [î] (360), [ĩ] (237), [ó] (1834), [ò] (1568), [ô] (153), [ú] (1897) ünlüleridir. Bu 14 ünlüden en fazla tespit edileni 18236 adet ile kapalı /è/ sesidir.

5. Bölge ağızında /y/, /c/, /ç/, /ş/, /l/ ünsüzlerinin yanına gelen art ünlüleri önlüleştirci etkisi kuvvetlidir.

6. Çok heceli kelimelerin sonundaki yuvarlak ünlüler düzleşme eğilimindedir. Özellikle şimdiki zaman ekinin düzleştiği tespit edilmiştir. Yine ilk hecede karşılaşılan yuvarlak ünlülerin düzleşmediği görülmüştür.

7. Damak ünsüzlerindeki arthlaşma sebebiyle /ö/>[ó], /ü/>[ú] değişmesi Serik ağzının karakteristik özelliğidir.

8. Dudak ünsüzlerinin yanındaki yuvarlak ünlüler bölge ağzında genelde düzleşmiştir. Yuvarlak ünlülerin düzleşmesi Serik Ağzında karakteristiktir. sabınıla, yāmırsa, çamır, pambığ, davıl, çıbık.

9. Eski Türkiye Türkçesinde belirgin olarak görülen yuvarlaklaşma temayülü Serik ağzında görülmemektedir.

10. Geniş orta hece ünlüsünün düşmesi Serik ağzının karakteristik özellikleri arasındadır.

11. Kapalı /è/ ünlüsü özellikle ilk hecelerde yöre ağzının karakteristik özelliğidir.

12. Önlük-artlık bakımından ünlü benzeşmesi yöre ağzında yazı dilinin de ötesinde bir ilerleme göstermiştir. Buna bağlı olarak yazı dilinde uyuma girmeyen -ken, -daş, -ki ekleri uyuma girmiştir. Düzlük-yuvarlaklık uyumu ise yöre ağzında gelişimine devam etmektedir. Bu iki uyumun dışında gelişimine daha yeni başlamış olan genişlik-darlık uyumunun örnekleri de yöre ağzında tespit edilebilmektedir.

9. Çeviri Yazı İşaretleri

[á] : /a/ile /e/ arası düz, geniş, yarı art orta damak ünlüsü

[â] : /a/ile /ı/ arası düz, art, yarı geniş ünlü

[ã] : /a/ile /o/ arası art, geniş, yarı düz ünlü

/è/: /e/ ile /i/ arası düz, ön, yarı geniş ünlü

[é] : /e/ ile /i/ arası düz, ön, yarı açık ünlü

[ä] : /e/ ile /a/arası düz, yarı art ünlü

[ê] : /e/ ile /ö/ arası geniş, ön, yarı yuvarlak ünlü

[í] : /ı/ ile /ı/ arası düz, dar, yarı art ünlü

[î] : /ı/ ile /u/ arası dar, art, yarı yuvarlak ünlü

[ï] : /i/ ile /ü/ arası dar, ön, yarı yuvarlak ünlü

- [ó] : /o/ ile /ö/ arası yuvarlak, geniş, yarı art ünlü
- [ô] : /o/ ile /u/ arası yuvarlak, art, yarı geniş ünlü
- [ô̈] : /ö/ ile /ü/ arası ön, yuvarlak, yarı geniş ünlü
- [ú] : /u/ ile /ü/ arası yuvarlak, dar, yarı art ünlü
- [b] : /b/ ile /v/ arası ötümlü, çift dudak ünsüzü
- [Ç] : /c/ ile /ç/ arası katı, patlayıcı, yarı ötümlü bir diş eti ünsüzü
- [F] : /f/ ile /v/ arası katı, sızıcı, yarı ötümlü bir diş-dudak ünsüzü
- /ğ/ : Art ünlülerle hece kuran katı, patlayıcı, ötümlü art damak ünsüzü
- /g/ : Yarı art ünlülerle hece kuran katı, patlayıcı, ötümlü orta damak ünsüzü
- /h/ : Katı, sızıcı, ötümlü, hırıltılı, art damak ünsüzü
- /k/ : Art veya yarı art ünlülerle hece kuran, katı, patlayıcı, ötümsüz, art damak ünsüzü
- [K] : Ön ve art ünlülerle hece kuran, /k/ ile /g/ arasında katı, patlayıcı, yarı ötümlü ünsüz
- [K̂] : /k̂/ ile /ĥ/ arasında katı, yarı sızıcı, yarı ötümlü bir art damak ünsüzü
- [l] : Art veya yarı art ünlülerle hece kuran akıcı, sızıcı, ötümlü art damak ünsüzü
- [ñ] : Art ve ön ünlülerle hece kuran akıcı, patlayıcı, ötümlü, genizsi /n/ ünsüzü
- [P] : /b/ ile /p/ arası katı, patlayıcı, yarı ötümlü bir dudak ünsüzü
- /r̂/ : Düşmeye yaklaşmış, gevşek boğumlanmalı /r/ ünsüzü
- [S] : /s/ ile /z/ arası katı, sızıcı, yarı ötümlü bir diş ünsüzü
- [Ş] : /ş/ ile /j/ arası katı, sızıcı, yarı ötümlü bir diş eti ünsüzü
- [T] : /d/ ile /t/ arası katı, patlayıcı, yarı ötümlü diş ünsüzü
- [v̂] : Katı, yarı sızıcı, ötümlü çift dudak /v/ ünsüzü
- ˉ : Ünlüler üzerinde uzunluk işareti
- ˘ : Ünlüler üzerinde kısalık işareti
- ◌̄ : İki ünlü altında ikili ünlü işareti
- ◌̇ : İki biçim birimi altında ulama işareti
- ◌̈ : Ünsüzler altında erime işareti
- // : Fonem işareti

[] : Alt fonem işareti

Kaynaklar

- Akar, A. (2006). Ağız araştırmalarında yöntem sorunları. *Turkish Studies*, 1(2), 37-53.
- Aksoy, Ö. A. (1945). *Gaziantep ağızı*. C I, İstanbul: TDK Yayınları.
- Alkaya, E. (2008a). Sibiryaya Tatar Türkleri ve dilleri. *Turkish Studies*, 3(7), 1-16.
- Alkaya, E. (2008b). *Sibiryaya Tatar Türkçesi*. Ankara: Turkish Studies Yayınları.
- Alkaya, E. (2008c). Sibiryaya Tatar Türkçesindeki uzun ünlüler üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies*, 3(4), 19-42.
- Aydın, M. (2002). *Aybastı ağızı (inceleme-metin-sözlük)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Başdaş, C. (2007). Türkiye Türkçesinde asli uzunluk belirtileri. *Turkish Studies Osman Nedim Tuna Armağanı*. (ed. Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN, Dr. Mehmet Dursun ERDEM), 2(2), 89-101.
- Bozkurt, M. F. (1978). Kabil avşar ağızı. *TDAY-Belleten 1977*. Ankara: TDK Yayınları, 205-261.
- Bozkurt, M. F. (1981). Afganistan'da bir Türkmen ağızı. *TDAY-Belleten 1978-1979*. Ankara: TDK Yayınları, 39-79.
- Bölük, R. (2012). *Serik ağızı*. Antalya: Serik Kaymakamlığı Kültür Yayını.
- Buluç, S. (1972). Mendeli (Irak) ağızının özellikleri. *Bilimsel Bildiriler 1972*, Ankara: TDK Yayınları, 181-183.
- Bulut, S. (2013). Türkiye Türkçesi ağızları üzerine çalışma yapılmayan il ve ilçeler. *Turkish Studies*, 8(1), 1129-1149.
- Bulut, S. (2018). Gümüşhane ili ve yöresi ağızlarından derleme sözlüğü'ne katkılar. *Karadeniz Araştırmaları*, XV/57, 171-190.
- Bulut, S. (2017). Serik (Antalya) yörekleri ağızından "derleme sözlüğü"ne katkılar. *Route Educational and Social Science Journal*, 4(5), 127-141.
- Buran, A. (2008). Çağdaş Türk yazı dillerinde ve Türkiye Türkçesi ağızlarında ikincil uzun ünlüler. II. Kayseri Ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Erciyes Üniversitesi, 10-12 Nisan 2006, Kayseri, Prof. Dr. Ahmet Buran Makaleler, Ankara: Turkish Studies Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1964). Anadolu ve Rumeli ağızları ünlü değişimleri. *TDAY-Belleten 1964*, Ankara: TDK Yayınları, 1-33.
- Çağatay, S. (1988). Türkçede ñ~ğ değişmesine dair. *TDAY-Belleten 1954*, Ankara: TDK Yayınları, 15-30.
- Dallı, H. (1991). *Kuzeydoğu Bulgaristan Türk ağızları üzerine araştırmalar*, Ankara: TDK Yayınları.
- DBA (Dünden bugüne antalya)*. (2010). Antalya: İl ve Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları, C I.
- Demir, N. ve Yılmaz E. (2006). *Türk dili el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Develi, H. (1995). *Evliya Çelebi seyahatnamesine göre 17. yüzyıl Osmanlı Türkçesinde ses benzeşmeleri ve uyumlar*. Ankara: TDK Yayınları.
- Doerfer, G. (1989). İran'daki Türk dilleri. *TDAY-Belleten 1969*, Ankara: TDK Yayınları, 13-23.

- Ercilasun, A. B. (1983). *Kars ili ağızları*. Ankara: GÜ Yay.
- Erdem, M. D. (2001). *Asarcık ağızı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun: OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdem, M. D. (2008). Anadolu ağızlarında görülen birincil ünlü uzunlukları üzerine. *Turkish Studies*, 3(3), 502-562.
- Erdem, M. D. ve Gül, M. (2006). Kapalı e (è) sesi bağlamında eski Anadolu Türkçesi-Anadolu ağızları ilişkisi. *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, 111-148.
- Erdem, M. D., Kirik, E., Üst, S. ve Dağdelen, G. (2009). Türkoğlu ağızı (Kahramanmaraş ağızları - 1). *Turkish Studies*, 4(8), 2522-2565.
- Erdem, M. D. (2013). Ağız sözlükçülüğü üzerine. *Turkish Studies*, 8(3), 95-102.
- Erdem, M. D. ve Bölük, R. (2011). Kaş (Antalya) ağızı ses özellikleri üzerine. *Turkish Studies*, 6(1), 411-452.
- Erdem, M. D. ve Bölük, R. (2012). *Antalya ve yöresi ağızları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ergin, M. (2004). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım-Yayım-Tanıtım.
- Gabain, A. M. V. (1988). *Eski Türkçenin grameri*. (çev. Mehmet AKALIN). Ankara: TDK Yayınları.
- Gemalmaz, E. (1978). *Erzurum ili ağızları*. (C 1). Erzurum: Atatürk Ün. Yay.
- Güçlü, M. (2000). *1864-1950 yılları arasında Serik*. Antalya: Serik Belediyesi Kültür Yayınları.
- Gülensoy, T. (1987). Rumeli ağızlarının sesbilgisi üzerine bir deneme. *TDAY-Belleten 1984*, Ankara: TDK Yayınları, 87-147.
- Gülensoy, T. (1988). *Kütahya ve yöresi ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülensoy, T. ve Alkaya E. (2011). *Türkiye Türkçesi ağızları bibliyografyası*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güler, M. (2012). Türkiye'deki il ve ilçe ağızları üzerine yapılan lisansüstü çalışmalarla ilgili bir değerlendirme. *Turkish Studies*, 7(4), 1835-1861.
- Gülseren, C. (2000). *Malatya ili ağızları*. Ankara TDK Yayınları.
- Günşen, A. (2000). *Kırşehir ve yöresi ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- <http://www.serik.gov.tr/idari-durumu> (Erişim Tarihi: 18.10.2018)
- İpek, B. (2018) Türkiye Türkçesi ağızlarında yer alan yabancı kelimelerde görülen ünlü değişimleri. *Diyalektolog-Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 37-59.
- Kalay, E. (1998). *Edirne ili ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1953). Batı Anadolu ağızlarında asli vokal uzunlukları hakkında. *TDAY-Belleten*, Ankara: TDK Yayınları, 197-203.
- Korkmaz, Z. (1961). uçun-üçün-için v.b. çekim edatlarının yapısı üzerine. *TDAY-Belleten*, Ankara: TDK Yayınları, 31-35.
- Korkmaz, Z. (1994a). *Nevşehir ve yöresi ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1994b). *Güney-Batı Anadolu ağızları ses bilgisi (fonetik)*. Ankara: TDK Yayınları.

- Küçükballı, F. N. (2013). *Gazipaşa (Antalya) köylere ağızı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Mansuroğlu, M. (1988). Türkiye Türkçesinde ses uyumu. *TDAY-Belleten 1959*, Ankara TDK Yayınları, 81-93.
- Mecek, S. (2014). *Serik yöresi Tahtacı Alevilerinin halk bilgisi ürünleri üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mutlu, H. K. (2010). Balıkesir Tahtacı Türkmenleri ağızının fonetik özellikleri. *Diyalektolog-Ağız Araştırmaları Dergisi*, 1, 21-46.
- Özkan, F. (1997). *Osmaniye Tatar ağızı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Sağır, M. (1995a). Anadolu ağızlarında ünlüler. *TDAY-Belleten*, Ankara: TDK Yayınları, 377-390.
- Sağır, M. (1995b). *Erzincan ve yöresi ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Sağır, M. (2002). Ses olayları bakımından Anadolu ağızları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 20, 1-7.
- Serik Kaymakamlığı (2010). 2010 yılı ilçe brifingi.
- Silahşör, E. (2010). Amasya merkez ağızının ses bilgisi özellikleri. *Diyalektolog-Ağız Araştırmaları Dergisi*, 1, 47-84.
- Şanlı, C. (1996). Kırklareli ağızlarında ses olayları. *TDAY-Belleten 1994*, Ankara: TDK Yayınları, 117-122.
- Tabaklar, Ö. (1996). Türkmen Türkçesi'nde ünlülerin uzun okunmasını gerektiren durumlar ve eklerdeki uzun ünlüler. *TDAY-Belleten 1994*, Ankara: TDK Yayınları, 145-155.
- Tansu, M. (1963). *Durgun genel ses bilgisi ve Türkçe*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tekin, T. (1975). *Ana Türkçede aslı uzun ünlüler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Telli, B. (2017). Güneydoğu Anadolu Bölgesi ağızlarında geçen ikilemeler üzerine bir değerlendirme. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 3(6), 133-149.
- Tosun, İ. (2012). Doğu Anadolu ağızlarında ara ünlüler. *Diyalektolog*, 4, 53-77.
- Timurtaş, F. K. (1977). *Eski Türkiye Türkçesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (1960). Şeyhî ve çağdaşlarının eserleri üzerine gramer araştırmaları I ses bilgisi. *TDAY-Belleten 1960*, Ankara: TDK Yayınları, 95-144.
- Yalçın, S. K. (2011). Türk dilinde ses grupları ve ses gruplarının ünlüleşmesi. *Turkish Studies*, 6(3), 1597-1622.
- Yavuz, S. (2012). Karakeçili ağızı ses bilgisi (ünlüler). *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(5), 335-351.
- Yavuz, S. ve Telli, B. (2013). İç Anadolu bölgesi ağızlarında geçen ikilemeler üzerine bir değerlendirme. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3), 376-402.

Extended Abstract

Introduction

Serik, that is situated about 40 km to the north of Antalya city center and has a 1.353 km² surface area, is surrounded by Manavgat county in the east, the Mediterranean in the South, the cities of burdur and Isparta in the North (Mecek, 2014, p. 1; cited in, Bulut, 2017, p. 128).

It was dubbed “Seyrek” in the 1817s due to the fact that the region was sparsely populated and then named Serik in the 1890s. (Güçlü, 2000, p. 2). Turks from the West Thrace during the Balkan Wars and Cretan Turks during the Cretan War settled in Serik (DBA, 2010, p. 456).

The first compilations of Turkey Turkish dialects started with “Oput Izsledovanija Tjurskich Dialektov v Chudavendgare i Karamanii (St. Petersburg, 1967)” which Maksimov authored on Hüdavendigâr ve Karamanlı dialects in 1867 (Bulut, 2017, p. 130).

According to *Classification of Anatolian Dialects* by Leyla Karahan, Serik Dialect falls under the subgroup of Antalya that is classified in Group I of Western Group Dialects (1996, p. 150).

Purpose

The main objective of the study is to identify the vocals in the dialect of the region and explain certain sound events that occur in these vocals, and thereby contribute to the efforts to place the Serik dialect within the larger context of Turkey Turkish dialects.

Method

The texts which comprise the main source of the study were compiled from the whole of the county. Care was taken to select the people who represented the original properties of the dialect. Dialects will be dealt with first and then the vocals in the Serik dialect will be discussed. Lastly, certain sound events that occur as a result of the interaction between vocals and consonants will be discussed and explained through examples.

Results

In this study, the dialect properties of Serik county and its neighborhoods have been examined in terms of phonetics. The results of the study are as follows:

1. The unaccounted for tendency for velarisation in the word roots and suffixes in Western group of dialects has been observed in Serik dialect as well.

2. It was observed that the change of long vocals into regular vocals in the borrowed words, a general characteristic of Western group of dialects, has been finalized. However, examples contrary to this fact have also been detected. In addition, we also see that the primary long vocals are used extensively in Turkish words. *āldık, açılmışdır, āltı, āltın, bākđı, gālmadı, vārdın, āyrı, ēlli, ēvinde, gēldik, kēndim, sēksen, dōđdurdu, oğdum, gōyün* etc.

3. As Karahan pointed out (1996), Serik dialect can be considered to be in the Western group of dialects, which also includes Antalya dialect.

4. As a result of the change of articulation point in Serik dialect, there are 14 vocals in the spoken form of the dialect which we do not see in the written dialect. These vocals are: [ā] (3296), [ā̄] (8108), [ā̇] (233), [ā̈] (10), /ē̇/ (18236), [é] (433), [ē̇] (80), [í] (2837), [ĩ] (360), [ĩ̇] (237), [ó] (1834), [ò] (1568), [õ] (153), [ú] (1897). The closed /ē̇/ is the vocals that was detected the most with a frequency of 18236.

5. The palatalisation effect of the consonants /y/, /c/, /ç/, /ş/, /l/ in the dialect of the region on the back vocals that come next is strong.

6. The rounded vocals at the end of multisyllabic words tends to become unrounded. Especially, present tense suffix was seen to become unrounded. The rounded vocals in the first syllables didnot become unrounded.

7. The /ö/>[ó], /ü/>[ú] change because of the velarisation in palatal consonants is a general characteristic of Serik dialect.

8. The rounded vocals next to the labial consonants have generally become unrounded, which is again a characteristic of Serik dialect. *sabınıġa, yāmirsa, çamır, pambıġ, davıġ, çıbık*.

9. The tendency to become rounded that is extensively seen in Old Turkey Turkish is not seen in Serik dialect.

10. The omission of wide mid vocal is one of the characteristics of Serik dialect.

11. The closed /ë/ vocal, especially in the first syllables, is a characteristic of the dialect in the region.

12. Vocal assimilation in back or front vocals in the dialect of the region has shown an improvement more than it has in the written language.

13. Accordingly, the affixes -ken, -daş, -ki which do not assimilate in the written language have become assimilated. Congruency of unrounded and rounded vocals is continuing to develop in the dialect of the region. Apart from these two congruences, examples of congruence of wide-narrow vocals that has just begun its development can also be detected in the dialect of the region.